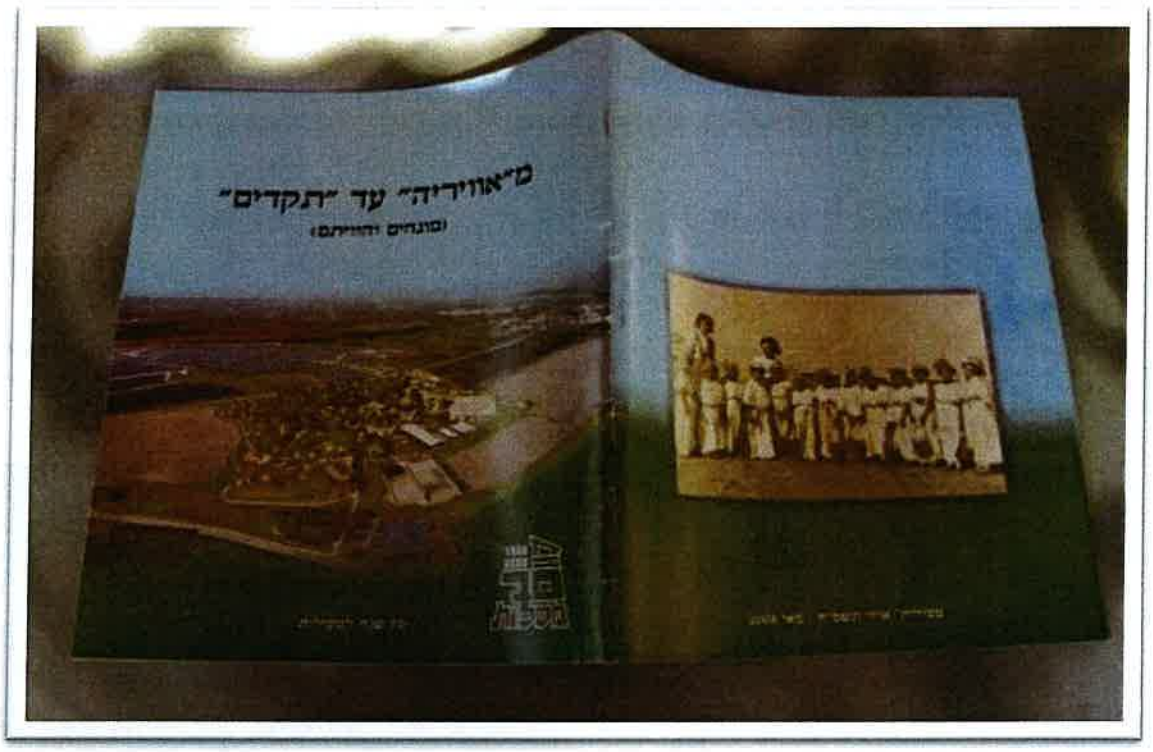

חוברת של סיפורי מקום, אנאקדוטות ו"מילון" מקומי - לכבוד יובל ה-70

מאוויריה עד תקדים – מונחים והוויתם

כתבה: מירה גולדברג פרסטי

הערת פתיחה

חוברת זו יוצאת לאור בפרוס שנת ה-70 לקיבוצנו מסילות.
אין זה ספר "תולדות" וגם לא יימצאו פה סיכומים חגיגיים, אף כי חשיבותם של כל אלה במקומה מונחת.
אנחנו בחרנו להביא כאן מושגים ומונחים מקומיים, מסודרים על פי א"ב (ומכאן שמה של החוברת), ואת החוויה, ההסבר והסיפור שמאחוריהם.

לסוג כזה של חוברת ניתן לתת שמות שונים, כגון: סיפורי מקום, אנאקדוטות, מילים מספרות וכיוצא באלה.
אנחנו החלטנו לבחור בשם: "מאוויריה עד תקדים - מונחים והוויתם ."
הסיפרים הנמצאים כאן נכתבו מנקודת מבטה של מי שילדותה עברה עליה בקיבוץ של שנות ה-50 .
החוויות, הזיכרונות והפרשנות יהיו, מן הסתם, שונים מאדם לאדם ובוודאי שמדור לדור.

אוויריה

בשנים 1955- 1963 היה במסילות דיר גדול של חזירים לבשר. בשיאו הוא הגיע ל- 200 ראש. הענף נוהל ביד רמה ע"י מאיר שפלר שגם שימש כשוחט. עקב האיסור ההילכתי על גידול חזירים על פני אדמת ארצנו, נישמר העניין בסוד מפני המימסד הדתי, ושם קוד ניתן לענף: "אוויריה", כלומר כל חזיר הוא אוירון. יש בדל הגיון מאחורי השם ההזוי הזה: "רון"- הוא רוני שפלר, בנו של מאיר, ומאיר הוא "אבי רון" (מין משחק מילים שכזה). על כל פנים, אנו כילדים ידענו שאנחנו שותפים לסוד כמוס ושאסור לדבר על זה...
הענף שהיה מצליח וריווחי נסגר לאחר שיצא בארץ חוק הכשרות, ומסילות אויימה בהחרמת תנובתה לתנובה (ביצים וחלב) אם תמשיך בכך.

כאשר אברהם בן ה-5 הגיע לבדיקת ראיה לפני עלותו לכיתה א', הוצגו לפניו ציורים ממרחק (לקרוא לא ידע) והוא התבקש לזהות מה הוא רואה. למראה ציור של חזיר הוא קרא בשמחה: אווירון!

אוניברסיטה

פטנט מקורי שהונהג לראשונה בבתי התינוקות הקיבוציים וזלג זה מכבר אל כלל דרדקי ישראל. מדובר ביישום של רעיונות חינוכיים מתקדמים, המכוונים להגברת הגירויים והסקרנות האינטלקטואלית אצל עוללים בני חודשים מספר. ה"אוניברסיטה" הוא מתקן

עץ בצורת ח', שניבנה בנגריה המקומית. עליו נתלים שלל אביזרים מחומרים ומצבעים שונים, אשר מפיקים קולות ורעשים מגוונים. מעמידים את המיתקן מעל התינוק השוכב על גבו, והוא הופך באחת לסטודנט במסלול הרב תחומי, תוך כדי מישוש ונגיעה, שמיעה וטעימה.

אחד במאי

מידי שנה, זמן קצר לאחר פסח, היה המסגר ישקה וסרמן מגיע אלינו עם סולם ועגלת דגלים, מטפס על גגות בתי הילדים אחד-אחד, ומתקין זה לצד זה שני דגלים מתנוססים בכבוד: דגל ישראל ודגל אדום. ה-1 במאי נחרת בתודעתנו, הילדים, כחג מן המניין בין חגי ישראל, ממש כמו יום העצמאות הסמוך לו. מאוחר יותר, בהיותנו במוסד החינוכי, כבר הלכנו להפגנות של ה-1 במאי, שם נתבקשנו לצעוק: "אחווה יהודית ערבית..." ואם במורשת חגי ישראל "התקניים" עסקינן, רותם בת החמש מפנה תהייה אל סבא שלה (1972):

בכל חג יש רשע אחד. בפורים ישנו המן, בפסח ישנו פרעה ובחנוכה ישנו אנטיוכוס. רק בט"ו בשבט אין אף רשע?!

איזולציה

מילה המסגירה את מוצאם המזרח אירופאי של ַתיקינו. בתכל'ס, זהו תקן התגוננות בריאותי שהופעל במקרים קיצוניים בלבד. בחינוך המשותף מקומם של הילדים, גם כשהיו חולים, היה בבית הילדים. אם הילד חלה "רק" בשפעת, אמנם נילקח בחשבון שילדים נוספים יידבקו, אבל אמרו "מילא...", אך אם, לא עלינו, ילד חלה במחלה קשה,

כגון: צהבת, חצבת או חשד לפוליו - או אז הופעל מיידית מנגנון הזהירות, וניפתח "סניף", כלומר חדר חולים בבית אחר, שהיה בבידוד.

"איפה כולם?"

זוהי השאלה האולטימטיבית, שהיה שואלים כל בן ובת את חבריהם לקבוצה הנקהלים אירעית היכן שהוא, בשעה שהצטרף/ה. בין אם זה היה מפגש יומיומי על המיטות באחד החדרים, או היזרקות בערימה על הדשא - החיים התמידיים כחלק מ"הקבוצה", גרמו לפרט להרגיש בחֶסֶר אם לא היו בנמצא גם רני ודני מימין וצילי וגילי משמאל. כמו שצביקה א' מהפלמ"ח לעד יקושש בליבנו גם את צביקה ג' ואת צביקה ב'.

ארוחת ארבע

מוסד קולינרי-חברתי וותיק ואהוד, שהיה ארוג בשגרת יומנו הקיבוצי, מעין five o'clock tea בנוסח מקומי. החבר'ה, לאחר יום העבודה המפרך, היו מתאספים סביב שולחן בחדר האוכל, בולסים בזו אחר זו פרוסות לחם טרי, שהגיע היישר מהמאפייה של גרף, ואשר עליהן הם מרחו בנדיבות חסרת תודעה קלורתית ריבה אדומה מקופסת הפח. תוך כדי ולקינוח לגמו תה מתוק ופושר מספלי האלומיניום או הפלסטיק (תלוי בתקופה). לאחר ארוחת ארבע זו, משקל הסועדים אף הוא עלה ב-4 קילו, אך אלה מיהרו לנשור ביום העמל הבא. ובסך הכול התקיים כאן הפסוק ששנו אבותינו: "ביגיע כפיך ובזעת אפיך תאכל לחם".
אגב, גם בסדר היום של הילדים היוותה ארוחת הארבע אבן יסוד תזונתית חשובה. היא הוגשה בזמן ה"הקמה" עם תוספות ושידרוגים, כגון גבינה עם מריחת שוקולד ושוקו לשתייה.

ארון בגדי...

לנוכח המלתחה הפרטית הצנועה שהייתה ברשות החברות, ושתי החליפות של בגדי הערב של הילדים (כך קראנו לבגדים שלאחר המקלחת), שהיו מוחלפות מדי שבוע זו בזו, הכל כמובן בתפירת בית - הורגש הצורך לנוכחותם של בגדים מהודרים יותר ומתאימים יותר עבור אירועים שונים וצרכים מיוחדים. אי לכך, במשך שנים רבות היה במחסן הבגדים ארון בגדי הריון, ובמחסן הילדים היה ארון לבגדי נסיעות ולבגדי יום הולדת. כל ילד וילדה טרם נסיעתם העירה אל הדודים, הלכו עם המטפלת למחסן כדי למדוד מה שכונה "בגדים יפים", שיתאימו לסביבה העירונית ולא יביישו את לובשיהם כעניים בפתח. עבורנו, הבנות, זו הייתה ההזדמנות היחידה ללבוש שמלות וחצאיות, ומאד התרגשנו ונהנינו מכך. אותו תהליך התקיים גם לפני ימי ההולדת של מי מאיתנו.

הילדה ורד קיבלה בגדים חגיגיים לכבוד ביקורו של הסבא מארגנטינה. שואלת איילת (שסביה, מה לעשות, קיבוצניקים) את המטפלת: "למה מלבישים את ורד יפה כשבא הסבא שלה? לי תמיד יש שני סבים ובכלל לא מלבישים אותי יפה..."

אשרפייה

זהו אזור השדות הדרומי שלנו, בין רשפים לגלבוע ונשמר לו שמו הערבי. על אדמות אשרפייה היה מאבק מתמשך בין חקלאי מסילות לבין ערביי העיירה בית שאן והבריטים שבתווך.
ב- 17 בנובמבר 1940 פרץ שם עימות מזוין, שבסופו חברים ממסילות אף נלקחו לכלא ע"י הבריטים.

פסיה גולדברג, שעבדה כטרקטוריסטית בשדות, מתארת את האירועים ממבט ראשון (זיכרונות 1989):
בפעם הראשונה השתתפתי גם בכיבוש הקרקע.
מסילות, כמו קיבוצים אחרים, סבלה ממחסור בקרקע ומפיצול שטחים, אשר הפריע לעבודה תקינה ולאספקת מים רצופה. היו פניות לממשלה אך לשווא. קיווינו, שעיבוד שטחים נוספים, אולי יתקבל בעין יפה, והוחלט על מבצע!
בתאריך 17.11.1941, לפנות ערב, יצאו 10 טרקטורים twenty two לחרוש את השטח באשרפייה (האדמות שמדרום למסילות).
אני עסקתי עם הטרקטור שלי בזריעה: שפיכת גרעינים על קרקע לא מעובדת, כדי ליצור עובדה בשטח.
כעבור כשעה, הופיעו המוני ערבים מסביבנו, רכובים על סוסים, ומיללים לאזעקת תגבורת נוספת. המוכתר שלנו, ז'קו מס, התרוצץ רכוב על סוסו, כדי למנוע התנקשויות.
החבר שישב על ידי, קיבל צליפת שוט בגבו מרוכב ערבי. אלי לא יכלו להגיע, בגלל רעש המנוע שהרתיע את הסוסים.
בינתיים נפסקה העבודה והמחנות עמדו זה מול זה וחיכו להחלטה. המצב נשאר ללא הכרעה. חזרנו למסילות. פשטתי את בגדי העבודה, אשר הסוויתי בהם את עצמי בתור גבר.
זו הייתה התחלת המלחמה על כיבוש הקרקע.
ב -9.12.41 היה ניסיון נוסף לכבוש קרקעות באשרפייה, עם יותר טרקטורים ואבטחה ביטחונית, אך גם הפעם העניין לא הוכרע, והתלוו לכך מאסרים וישיבה של בחורים שלנו בבתי סוהר, ומשפטים ארוכים.

"בבית"

התקבע כשם העיתון של הקיבוץ (קדמו לו שמות קצרי דרך אחדים). הוא ליווה את החברים לאורך הדרך בנאמנות, אלא מה? מידי כמה שנים של פעילות ברוכה, הייתה נופלת עליו תרדמת לכמה שנים. לעיתים הסיבה לכך הייתה העדר החבר/ה שיתפנה לקחת את המשימה על

עצמו, ולעיתים הסיבה נבעה דווקא מ"החלונות הגבוהים", שהעדיפו מסיבותיהם שלהם את אי קיומו.
בדפי אינפורמציה (שנקראו "ביולטין") בנס ציונה ב-25.8.1938, מופיע הקטע הבא, הדן בצורך של החברים לביטוי אישי. נראה כאילו הוא נכתב היום:
זה מזמן הובעה הדרישה של חברים להוצאת עיתון פנימי. יש לא אחת לברר כל מיני שאלות ולאו דווקא לקבל תשובה על המקום. בררנו את הדבר באחת השיחות האחרונות של הפלוגה והוחלט: לא נוציא לעת עתה אולם יוקם מדור מיוחד בביולטין, ובו יוכלו חברים לבטא את אשר איתם ביחס לכל שטחי חיינו. במידה שלא יהיה לחברים מה לבטא לא יהיה המדור הזה בין החיים. קיומו והתפתחותו תלויים מרצון כולנו.

ב-1944 מפרסמת המזכירות הודעה בזו הלשון:
החברים נדרשים לא להפיץ את "בבית" מחוץ לקיבוץ ע"י שימוש בנייר לעטיפת סנדוויצ'ים. ידיעות מהנעשה בקיבוץ הגיעו כבר למסעדות בעיר. העלון הוא רק לחברים והפצתו אסורה בהחלט.

בווין וסמץ

בֶּווין וסְמַץ - תמיד בצמד מילים, אין להפריד בין השמות. אלה היו זוג פרדות זקנות ששהו במחיצתנו במשך שנים. בימי "חופש השינה" אנו הילדים נהגנו לבקרן באורווה ולארח להן לחברה.
הפרדות, שקיבלו אצלנו את שמותיהם של שני פוליטיקאים בריטים שהיו שנואים על היישוב העברי של תקופת המנדט, נרכשו מהצבא הבריטי לאחר שסיימו את תפקידן הצבאי כגוררות תותחים במלחמת העולם השנייה. חיש קל הן הסתגלו לביתן החדש ולתפקידן כחלוצות חובבות ציון.
זה המקום להזכיר, שגם הפרות המקומיות זכו ליחס אישי ולשם פרטי אקטואלי, התואם את רוח התקופה. רפרוף מקרי בתולדות פרותינו משנת 1952, מביא את השמות:
ראשונה, מעפילה, פרטיזאנית, פלמחית, תוחלת... לעומת זאת, במלחמת המפרץ הראשונה ניתנו לפרות המסכנות שמות בלתי פטריוטים בעליל, כגון: חוסיין, סקאד, סדאם.

בולגריה תל חי / במסילה

אלה הם שני הקיבוצים-שבדרך שהתאחדו ויצרו את קיבוץ מסילות . תחילה כל אחד מהם התגורר במשך כמה שנים במושבה וותיקה: בולגריה-תל חי בחדרה ובמסילה בנס ציונה.
בשנים שעד העלייה על הקרקע הם ניהלו חיי קהילה קיבוצית: עבודה, תרבות ומערכת חינוך לילדים שנולדו שם, וכל הזמן המתינו לקבלת משבצת הקרקע המיועדת להם, כדי לעלות, ולבנות ולהיבנות בה.
קיבוץ בולגריה-תל חי עצמו הורכב משני מיני קיבוצים: האחד בולגריה ב , שחבריו הבולגרים ישבו קודם לכן במשמר העמק, והשני תל חי שחבריו הפולנים התארגנו כבר בשנת 1929. שתי הקבוצות חברו יחדיו בחדרה.
בנס ציונה, כאמור, ישב קיבוץ במסילה שהתארגן אף הוא בפולין, וחבריו החלו להגיע ארצה החל משנת 1932.
חברי במסילה ישבו קודם במשך כמה חודשים בראשון לציון, ואז עברו אל גבעת מיכאל בנס ציונה. ביולי 1937לקראת העלייה על הקרקע, התיישבה פלוגה של הקיבוץ בעמק בית שאן, בחומת מעוז (מעוז חיים), ובנובמבר 1939 עברה הפלוגה לחומת תל שוק (קיבוץ תל עמל).
ביולי 1938 חבר קיבוץ בולגריה-תל חי אל קיבוץ במסילה בנס ציונה. ב-22.12.1938 ביממה בה הלילה הוא הארוך ביותר בשנה, עלה על הקרקע הקיבוץ הצעיר שקיבל את שמו מסילות, בשיטת "חומה ומגדל", והפך, בשעה טובה, ליישוב רשמי במפת ארץ ישראל.
ביום העלייה הקיבוץ מנה:
150 חברים ומועמדים
17 ילדים
1 ילד חוץ
1 הורים

ביצות וקדחת

ישנם צמדי מילים "ציונים" קלאסיים, הנאמרים כמעט אוטומטית כשעולה לשיחה סוגיית מפעלותיהן של העליות החלוציות טרם קום המדינה:
ביצות וקדחת, כיבוש השממה, גאולת הקרקע, חומה ומגדל, תנועת העבודה, סלילת כבישים, ספינות מעפילים, מגל וחרב ועוד. כל כך הורגלנו לשמוע את צירופי המילים האלה עד שנשחקו, וכבר אין אנו מסוגלים להמחיש לעצמנו את עוצמת החוויה החזקה, המפרכת, המאתגרת והמפעימה שעברו הורינו ובני דורם.

סיפור מאלף שקשור לביטויים הנ"ל מספר ישקה גולדברג (זיכרונות, 1989):
שנת 1942. מדרום לקיבוץ, בין שני אפיקי הג'מעין הייתה ביצת אום סריסה. בגלל הביצה הייתה הרבה מאוד קדחת בקיבוץ. (בשנה הראשונה 70% מהחברים חלו).
האדמה שם לא הייתה אדמת קק"ל אלא של הממשל המנדטורי. אנחנו רצינו לייבש את הביצה ולהופכה לבריכות דגים. ביקשנו ממוסדות המנדט שיחכירו לנו את האדמה, ובתמורה נתרים מזון למאמץ המלחמתי הבריטי. את ההשקעה והטיפוח לקחנו על עצמנו בלבד. שנה וחצי הייתה התכתבות עם הממסד הבריטי, ויום אחד הגיע מזכיר ממשל

המנדט מירושלים. שמו היה בראון (עד היום איני יודע אם היה יהודי). הוא הסכים איתנו שתוכניתנו חיובית.
שאלנו: "מתי נקבל את האישור להתחיל בעבודה?" והוא השיב:" אתם משונים. לעלות ארצה – עליתם בלי לשאול רשות. להתיישב – התיישבתם בלי רישיון. מה פתאום בנקודה זו אתם רוצים רישיון בכתב?"
הבנו את הרמז.

ילדי הקיבוץ אף הם למדו, ציינו וחגגו את חג הקיבוץ, שתמיד כונה אצלנו בשם הפיוטי: יום העלייה על הקרקע.
תלמיד כיתה א', אורי גבזה בן ה-6, מעודכן בשלל האירועים, והוא כותב (1944):
היו ביצות. נטעו אקליפטוסים ליבש את הביצות. היו אז קוצים גבוהים מאוד בביצות, גדלו והיו יתושים ומחלות רבות מאוד. אז לא היו מים כי הצטרכו להביא מים מ"תל-עמל" בטרקטור. ופעם אחת התהפך הטנק עם כל המים וכל החברים רצו. אז היה רק מגדל וכמה צריפים וגם זרק-אור. בזרק-אור האירו בלילה. היו אז שודדים רבים בסביבה. לא היו פרות ולא היו תרנגולות. היו אז רק סוסות.

בית גולה

אוי, אוי, איזה שם... רק יהודים מפולניה יכלו להמציא צירוף מילים כזה. המשמעות הייתה: בית שהיווה אגף הרחבה מעבר לבית הילדים עצמו, עבור קבוצת ילדים (בד"כ תינוקות) גדולה מהרגיל. כלומר, כשהבית הראשוני היה צר מלהכיל, נישלח חלק מהטף לגלות.

בית הבראה

פעם בשנה על פי תור, נשלחו חברינו לשבוע של הבראה ומנוחה מעבודת היומיום המפרכת. בתי ההבראה היו סוג של מלונות עממיים גדולים, שתאמו את רוח התקופה, ובהם חדרי אוכל ענקיים, עם שיטה של מילוי שולחנות. ותיקינו נהגו לנסוע אל שניים מהם, האחד בזיכרון יעקב והשני בנתניה (שהיה שייך לקיבוץ הארצי). הורים שלא מצאו סידור לילדיהם (סבתות לא היו בנמצא) נסעו בנפרד, בזמנים שונים.

"במקום"

המילה "בְּמָקום", במלעיל, הייתה נאמרת לא אחת מול עגלת המנות בארוחת הצהריים. זהו בעצם קיצור של המשפט: "אני רוצה לאכול משהו אחר במקום הקציצה/דג/פלפל ממולא" וכו'. ארוחות הצהריים שהוכנו במשך שנים רבות ע"י המטבח המקומי כללו סוג מנה בשרית אחד. מי שלא רצה מנה זו ביקש "במקום" וקיבל מנה צימחונית כלשהי.

גדר

במשך עשרות שנים, כשמישהו אמר: הגדר, היה ברור לכולנו שמדובר בגדר התיל המקיפה את הקיבוץ. זו הייתה הגדר היחידה במרחבנו, והיא הוקמה כנגד רעות שונות, בטחוניות ופליליות, גם נגד פלישת תנים וגם ניסיון לעצור את גניבות האופניים הסידרתיות (מה שלא צלח). עם הזמן נוספו בתחומנו גדרות קטנות, דקוראטיביות, מעץ, מברזל ומבטון – בעיקר סביב בתי הילדים, וזאת מסיבות של בטיחות. בשנים האחרונות, עם גבור גל האידבידואליזם, צצות ועולות גם גדרות מסוג אחר, נכנה אותן: גדרות סוציאליות. הן אמנם גדרות חומריות, ולעיתים של עצים וצמחים, אך מטרתן היא אחת: סימון שטחי הטריטוריה "שלי", ולחצוץ ביני ובין שכני או עוברי אורח. גדרות מסוג זה היו בבחינת בל יעבור בקיבוץ הישן, והיום, לא רק שאיננו בושים בגידור המרחב הפרטי שלנו, אלא שחלקנו מאמינים בפתגם האנגלי האומר: "גדר טובה עושה שכנים טובים". ואמנם ניסיון חיינו הקיבוציים מוכיח ששיתוף יתר בתחומי המחייה וחוסר החציצה הביא לא אחת לריב שכנים ולנתק יחסים מתמשך.

ג'ורג'

שמו של אגרונום ערבי נוצרי, שבבעלותו היו שטח ופרדס אשר ניקנו ממנו ע"י המוסדות המיישבים עבור מסילות. (וותיקינו המעורים בנושא ידעו לספר, שבכסף שקיבל הוא קנה בסוריה שטח גדול פי שלושה באיזור הפרת). מבלי שיידע, שמו הפך למושג נילווה למפעל ההתיישבותי שלנו, מפני שלאתרים שונים באזורנו (שטחים, מעיינות) נשמר שמם הערבי באופן ספונטני ובלתי ממוסד. חלקת ג'ורג' שלנו כוללת את שטח הכרם לשעבר, את עמדת השמירה שבנינו שם בראשית שנות הארבעים,

ונקראת כמובן: עמדת ג'ורג', ואת בית העלמין שלנו, שגם הוא מכונה בפי החבר'ה: שיכון הקבע בג'ורג'...

גיוס

בהוויה הקיבוצית משמעות המילה הייתה: עבודה המונית עונתית שהחברים או המוסדניקים היו מנודבים אליה, והיא מחוץ לשגרת עבודתם. אבל לגיוסים, בעיקר אלה שיועדו לבציר הענבים, היה ערך מוסף חברתי של תחושת ליכוד, רוממות רוח וקורטוב של נוסטלגיה לימים "ההם". תחושת ה"ביחד" התלוותה גם להתגייסות וולונטרית למבצעים מזדמנים, כגון: צביעת מתקני גן השעשועים, ניקוי גינות כללי ועוד. אי אפשר לומר, שהתלהבות יתר הייתה מנת חלקם של המוסדניקים גם בגיוסים הספציפיים שלהם, על אף שאלה היו בד"כ על חשבון הלימודים. העבודות להן הם נדרשו היו מפרכות ומונוטוניות: מסיק זיתים, קטיף אשכוליות, עישוב תלמים אין סופיים של כותנה, ואחרון "חביב"- איסוף תפוחי אדמה (אוף, זה היה קשה!). מישהו כינה אותנו "ילדי שמנת"?

ג'מעין

מעיין ילדותנו. מקור המים הפראי, היפהפה, עטור הצמחייה, שעבר בגבולנו הדרומי. שם בילינו באושר בשבתות הקיץ, שם הורינו לימדו אותנו לשחות. איכה הפך הנחל למזבלה של חול ואבן? ואיך הפכנו אנו אנחנו לקיבוץ שנחל עזבו? קיבוצים ברי מזל "אוחזים" בכינרת, תל עמל (ניר דוד) שכנתנו מתהדרת באסי, ואנחנו נשארנו רק עם הגעגועים. לנחל. וזה היה שלנו, אצלנו, בחצרנו. כן, הסיבות ידועות. התקופה הייתה שונה, השיקולים היו שונים והרבה מעיינות נישאבו. אבל האם? אולי? שמא? - עדיין ניתן להחזיר את הגלגל אחורה. או נכון יותר- את המים קדימה?
הרי אפילו את חלקו של אגם החולה המיובש העירו לתחייה.

גרעין

מונח מתחום הבוטניקה שנותב באופן מקורי ישראלי לכיוון ההתיישבותי. אם הקיבוץ משול לערוגה, אזי תוספת של גרעינים אמורה להעשיר, לרבות ולגוון את תוצרתה. לא מעט גרעינים נזרעו בערוגת מסילות (היו זנים מגרמניה, מרומניה, ממצרים וכן מקומיים- ישראליים), אך רובם לא נקלטו. כנראה שלא הייתה התאמה בינם לבין סוג האדמה המקומי. אותם מעטים שהסתגלו והתאקלמו, אמנם צמחו השתלבו והסתרגו.

דג מלוח

המצרך האנין והיקר של ימינו נחשב בעבר לאוכל בסיסי, עממי וזול.
אי לכך, למרות הדלפונות היחסית של חלוצינו, הופיע הדג מלוח על שולחנות חדר האוכל מידי יום ביומו בוקר וערב, ובתוספת פרוסות בצל. קיומו בארוחות הבוקר היה חיוני במיוחד בראשית עונת הבציר, עת חויבו הבוצרים לטעום (למטרות בדיקה) עינב מכל אשכול...

דוד נפט

בבתי החברים לא היו דודי חשמל עד לראשית שנות ה-70. חזרת הבייתה מעמל יומך וכל שאתה חפץ הוא מקלחת חמה? ובכן, אלו הן הפעולות שעליך לבצע:

1) קח את פחית הנפט הקטנה
2) לך אל טנק הנפט הקרוב לביתך
3) מלא את הפחית בנפט
4) חזור לביתך ותלה את הפחית לצד הדוד
5) פתח את צינורית הטפטוף בכיוון משפך הדוד
6) הדלק גפרור והצת את האש בתחתית הדוד
7) המתן כחצי שעה
8) כעת יש באפשרותך להתפנק במקלחת של 10 דקות תמימות!
9) עבור בן משפחה נוסף - יש לחזור על כל השלבים מההתחלה.

הנפט, כאמור, היה מצרך ציבורי רב ביקוש ורב ערך.
ישקה גולדברג מספר (זיכרונות, 1989):

נס ציונה זו תקופה שיש 3.5 גרוש ליום כלכלה, אין חשמל ומשתמשים במנורות נפט. דינקה היא מחסנאית המכולת. מול הצריף של דינקה, באמצע החדר עמדה חבית הנפט עבור המטבח, ומכיוון שזה על חשבון "אף אחד", לא הקפידו כל-כך לסגור את הברז היטב. לילה אחד יצא אחד החברים לחצר ל...הטיל את מימיו. דינקה האמונה על החיסכון, ושאוזניה היו פקוחות גם בלילה, קראה: "מי זה שם? אל תשכח לסגור את הברז!"

דייאטה

הייתה פינה כזו במטבח.
"דיאטה" אכל כל מי שקיבל אישור מהמרפאה, וכאלה היו לא מעטים. הדבר הצריך עובדת קבועה שבישלה וחילקה למסתופפים בשולחנות המיועדים. המונח "דיאטה" קיבל בקרב וותיקינו פירוש רחב ורבגוני. בעצם הדיאטה הייתה כל דבר שהוא, חוץ מאשר מתכון להרזיה. זו גם לא הייתה מטרת הסועדים. נהפוך הוא, הדיאטה הייתה ארוחה משופרת ומשודרגת, ומכאן, שהיה ביקוש רב למנעמיה. בעוד כלל הציבור ניפגש מידי צהריים עם הקציצה ותחליפיה פלוס 2 תוספות שלא בהכרח היו אטרקטיביות, הרי שאוכלוסיית הדיאטה נהנתה מאפשרויות בחירה מגוונות: עוף (שוק כמובן), בשר, כבד, דגים, מרק עוף אמיתי, ירקות מבושלים, שאר תוספות, ליפתן לקינוח ועוד הפתעות כידה היצירתית של המבשלת.
אבל בסייג אחד: הכול היה דל מלח ודל סוכר.
בנות הקיבוץ זכו להיכנס אל מועדון היוקרה הזה רק לאחר לידה, ולשבועיים בלבד.
פינת הדיאטה התאיידה עם פרוץ שיטת ההגשה העצמית בארוחות הצהריים.

ה...(דבר מאכל) של .....

כידוע, אצלנו כולם למען האחד והאחד למען כולם. אין זכות יוצרים רשמית ואין רישום פטנט על שם מישהו. אבל דעת הקהל ועובדות חיי היומיום חזקות מכול, וכך אנו מוצאים במחוזותינו שמות של מקומות: חורשת לנדאו, גבעת שמואל, גן יוסל'ה, וגם שמות של מאכלים, שנקראו ספונטנית בפי עמך על שם החבר או החברה שהיטיבו להכינם.
אנחנו עדיין מתגעגעים אל: החביתות של אליהו, דייסת התינוקות של הלה, הקציצות של רותי, המרק של שושנה ו., החמוצים של חנה ק., עוגות השמרים של גרף.
ואם במטבח עסקינן, ענף בעל מסורת טובה ומוניטין משובחים, ראוי לציין ששפת אימותינו, היידיש, חייתה ותססה שם כפי שלא קרה בשום שטח אחר בחיינו העבריים: אצלנו נתנו לחברים לאכול: בורשט וקרפלך, שפָּק וקניידלך, צ'ולנט וקישקע, געפילטעפיש או פולקע. מרק לוקשן, צימעס ולטקעס, ולקינוח- רוגלך או שטרודל.

הקמה / השכבה

מילים החופנות בתוכן משמעויות רבות: גם סוג של פעילות בבית הילדים (להוציא את הילדים ממיטותיהם, ולהפך), גם מציינות זמן מדויק במהלך היום (4 אחה"צ / 8 בערב), וגם מהוות מעין אנדרטה מילולית לתמצית מהותו של החינוך המשותף. לימים התברר, שבדיוק סמלים מפוארים אלה היוו אצל חלק מבוגרי השיטה מקור לשריטות וצלקות, אותן הם חושפים בספרים, הצגות, תערוכות ווידויים בעיתונות. הבה נאמין, שהרוב הדומם של שורדי הלינה המשותפת שותק, מפני שאין לו סיבה להתלונן.
כאשר מירל'ה בת ה-7 ביקרה אצל הדודים בתל אביב, התבלבלו אצלה סדרי הזמנים מרוב חוויות חדשות, והיא פנתה אל הוריה בשאלה: עכשיו כבר הקמה?

ואדי דאווה

זהו שמו הערבי של איזור נחל חרוד הזורם מצפון לקיבוץ מעבר לבריכות הדגים, בואכה "הגשר הרומאי" העליון. בתקופות האביב היו נובטות בואדי המוני כלניות אדמדמות חיננויות, ובאין עדיין בנמצא החוק להגנת הצומח וגם לא התודעה הירוקה, נהגנו לערוך טיולים אל הואדי, כשאנו חוזרים בידיים עמוסות באדום האדום הזה.

ועדה

הקיבוץ, כידוע, הוא גוף בעל מורכבות אנושית וכלכלית גדולה, ורבים הם תחומי החיים בו. כדי שהעסק ינוהל וינותב כהלכה, וגם שתישמר בו הרוח הדמוקרטית, היה צורך בביזור אחריות והאצלת סמכויות. לשם כך נבחרו ועדות. חברי הועדות למיניהן הוצעו לבחירה ע"י ועדת המינויים. את חברי ו. המינויים בחרה המזכירות. היו ועדות שצצו ונעלמו, בהתאם לצרכי השעה, וישנן הועדות "הכבדות", שקיומן מובטח, גם אם בשינוי שמן, כל עוד המקום הזה ייקרא קיבוץ.
אז מה היה לנו: ו. תרבות, ו.חינוך, ו.פדגוגית, ו.חברה, ו.חברים, ו.משק, ו.תכנון, ו.קשר, ו.דור צעיר, ו.מוסד, ו. סמים, ו. קליטה, ו. בריאות, ו. ביקורת, ו.כלבים, ו.ביטחון, ו.עלון, ו.מינויים.

בעיתון "בבית" מיוני 1986- מספר מאיר שפלר על נסיבות הקמתה של ועדת הקשר, שתפקידה לשמור על הקשר עם החיילים. (מובא בחלקו):
לאחר שהתגייסתי לצבא הבריטי לקחו ממני את האוהל וכבר לא היה לי מקום מגורים בקיבוץ. הגעתי הביתה עם גמר הטירונות, זה היה ביום שישי....כל החברים ניגשו אלי ושאלו בשלומי והאם הבאתי משהו.....ואף אחד לא שאל אותי אם יש לי מקום ללון. נשארתי בחדר האוכל ושכבתי לישון על אחד השולחנות. ישקה שניידר פגש אותי שם...התרגז מאוד ואמר....אני כבר אדאג שדבר כזה לא יקרה שוב. לאחר קבלת הפנים ש"זכיתי" לה לא הופעתי יותר במסילות במשך תקופה ארוכה.....כעבור זמן מה פגש המזכיר חייל....וביקש ממנו להודיע לי שקמה ועדת קשר, שבראשה עומד אפרים נויברט.

ותיק/ה

אין להגדרה זו שום קשר לגילו הכרונולוגי של מישהו. ותיקינו נקראו כך בפי הדור השני גם בהיותם בני 38. ההגדרה "ותיק" התייחסה לאורך כל הדרך אך ורק לשכבת המייסדים. מי שפספס את סצנת העלייה על הקרקע, והגיע לקיבוץ מספר שנים שנים מאוחר יותר - לעולם לא ייקרא "ותיק".

זיפזיף

פעם היו שני מונחים: חול וזיפזיף. "זיפזיף" כונה החול ששימש לצרכי בניין כחלק ממרכיבי הבטון. מילה מייחדת ניתנת למשהו שמייחסים לו חשיבות רבה בחיי היום-יום. כיום מדברים רק על חול וחול לכל עניין ותכלית.
גם לשמות בתחומים אחרים היו פעם מילים מייחדות:
מייסדינו קראו למקום הזה "הנקודה" או "המחנה" - מילים שאוצרות בתוכן אינטימיות וקשר אישי. היום אנחנו אומרים בסתמיות עובדתית :"שטח הקיבוץ" או "חצר המשק".
האם לא רחוק היום בו כל ההתייחסות למקום הזה תהיה נדל"ניסטית גרידא, ויאמרו: "שטח הקו הכחול"?
צבי מורגנטלר (כוכוש) מספר על שגרת ימי החול (תרתי משמע) של התקופה הראשונה (זיכרונות, 1989):
מחמת מחסור בתקציב לא היה ריצוף בצריפים הראשונים במסילות.
הקרקע יושרה ושמו עליה מחצלות. הבנות היו דואגות לניקיון חדריהן ושטפו את המחצלות במים כאילו היו מרצפות. כעבור זמן הדשיאו החדרים דשא. עשב הבר היה פורץ ועובר דרך חרכי המחצלות...

חברת נוער

אם נמשיל את הקיבוץ למשפחה אומנת, הרי שחברות הנוער יומשלו לילדי אומנה. לעיתים המשפחה החדשה מהווה תחליף טוב וממצה עבור הילד המאומץ והוא משתלב בה בטבעיות, ולעיתים השילוב בין שני הצדדים קצת פחות הרמוני. כך גם עם חברות הנוער שהתחנכו אצלנו. בחלקן, בוגריהן השתלבו ונטמעו באחוזים נכבדים בקיבוץ ובין החברים, וישנן גם כאלה שרק שְמָן נותר לנו למזכרת.

חג הבנים

אירוע מפואר ורב מוזמנים שנחוג באוגוסט 1955, והשאיר את רישומו שנים רבות. לא סתם שמו התקבע בזיכרון המקומי כ"חג" ולא כ"מסיבה"- ההשקעה, ההתגייסות הכללית ועוצמת ההפקה לא היו דומים לשום אירוע תרבותי שקדם לו. ה"בנים" הם חניכי קבוצת "נשרים", הילדים הראשונים של "כולנו", כך חשו החברים, והסיבה למסיבה: הם סיימו זה עתה את לימודיהם במוסד החינוכי "גלבוע", ועומדים להתגייס לצה"ל הצעיר בן ה-7.
וכך כתבה ועדת החג בעלון "בבית" ביולי 1955 (מובאים קטעים):
הקיבוץ שלנו לא התנסה עדיין במפעלים אמנותיים רבי מנוף והיקף... את חג הבנים נחוג כיאה לנו ולבנינו.... בתנופה, בהיקף ובפאר, קבל כל ידידינו, רעינו ושכנינו....

נאמין קודם כל בכוחותינו, כוח הקולקטיב.... בל יהא ביניינו איש שלא ייתן את מלוא כוחו ויכולתו.... יתלכד ויתעלה הקיבוץ בהכנת חג נאה.

חדר

כינויו של בית המשפחה. בפי חלק מאיתנו הוא ניקרא כך עד היום. בראשית היה זה אמנם חדר יחיד פלוס שירותים, אך ברבות השנים הבית גדל התרחב והשתדרג עד ל-120 מ"ר ויותר.

אמא : "יוסי, שטפתי את החדר. אל תכניס בוץ לסלון, תעלה להתקלח בקומה השנייה"!

חופש שינה

יום חג דו-שבועי לילדי חברת הילדים. בימי חורף שמשיים, פעם בשבועיים, שוחררנו ממנוחת הצהריים שהייתה ניכפית עלינו, ויכולנו לצאת לבלות בחוץ. חופשיים ומאושרים כמו חיות תיבת נוח שלאחר המבול, שעטנו חבורות-חבורות לרעות בחצרות הקיבוץ. תחנת ביקור הכרחית, שאף פעם לא פסחנו עליה הייתה המאפייה של גרף. כיכרות הלחם המהביל והריחני שהמתינו שם על מדפי העץ ושצבטנו בהם מפה ומשם, היוו עבורנו "מים גנובים" בטעם גן עדן.

חלוק

פריט לבוש שהיה בחזקת פק"ל (ר"ת: פשוט קל לביש) לכל נשות הקיבוץ. החלוק היה מין שמלת בד שלכל אורכה נתפרו כפתורים והוא יוצר, כמו גם בגדים רבים אחרים, במתפרת הקיבוץ. הוא נחשב לבגד נורמטיבי על מדרכותינו, בעיקר מפאת הנוחיות הרבה למשתמשות בו ב"קפיצות לרגע" הכרחיות שונות: אל ומן המקלחת הציבורית, אל ומן ההנקה בבית התינוקות, לקיחת מצרכים מחדר האוכל וכד'.

חלילית

אחד הדברים בילדותנו שראוי להערכה רבה, הוא הקניית החינוך המוזיקלי. לילדי חברת הילדים (כיתות ג' - ו') היו שני שיעורי מוזיקה בשבוע, בהם למדנו שירים חדשים

וגם חזרנו ותירגלנו מדי התקרב חג את כל השירים הקשורים בו, לעיתים גם בשניים ובארבעה קולות. גולת הכותרת הייתה החלילית האישית שכל ילד קיבל עם חוברת "יצירות", ואשר תוך כדי הנגינה בה למדנו לקרוא תווים. הילדים שהצטיינו בחלילית זוהו כבעלי כישרון מוזיקלי, וניתנו בידיהם גם כלי נגינה מורכבים יותר, כגון: פסנתר, כינור, צ'לו ואקורדיון עם מורה פרטי. מסיבות גנטיות, ילדי משפחות מסוימות אותרו בזה אחר זה כבעלי פוטנציאל מוזיקלי, בעוד ילדי משפחות אחרות נשארו, נעבעך, בתחום החליליות בלבד. היה מי שראה בכך פגם מערכתי-חינוכי, ותגובה מתריסה על חוסר השיוויוניות אף הובאה לדיון במזכירות...

טיול שבת

בשבתות של שנות החמישים באין כלי תחבורה פרטיים, הייתה התארגנות ממוסדת ומשותפת לבילוי זמן האיכות המשפחתי. אי לכך, מדי שבת אביבית בתשע בבוקר הייתה יוצאת מהקיבוץ משאית עמוסה בילדים והוריהם הנוסעים בעמידה צפופה בדרכם לגלבוע הפורח, ובמטרה ברורה: לשחרר את הרגליים, לשטוף את העיניים ולקטוף מלוא החופניים. לאחר שעה וחצי של התפזרות על ההר, כולם היו שבים ומתכנסים חזרה בכיוון המשאית, עמוסים בזרים של מה שעדיין לא נחשבו לפרחים מוגנים: רקפות, נרקיסים, כלניות, כרכומים, עיריות ומה לא. עד ההגעה הבייתה, רוב הפרחים, לצערנו, כבר היו רכוני ראש. כמה שנים מאוחר יותר יצא החוק להגנת הצומח, וממילא הטיולים מהסוג הזה פסקו.

טיפול חולים

היום כשחבר נופל למשכב, מי יודע על כך? הוא מטופל ע"י בני משפחתו.
אבל עד אמצע שנות ה-80, כלומר כל עוד תיפקד הקיבוץ הישן, והמרפאה הייתה זמינה סביב השעון, וכולם ידעו הכול על כולם - אז הייתה קיימת ב"סידור העבודה" משבצת עבור "טיפול חולים". החברה שנותבה לתפקיד זה דאגה להביא לחולה את ארוחותיו, את עיתון "על המשמר", סידרה קצת את חדרו, והתעניינה מה נחוץ לו ובמה אפשר לעזור. היה כאן אלמנט מובנה של ערבות הדדית ועזרה לזולת, אבל גם ההתכוונות שלא להשבית מעבודת יומם את בני המשפחה.

טפטפת

הראש היהודי המציא לנו פטנטים. בצד תנור הנפט לימי החורף, בא גם הפתרון המקורי לימי הקיץ השרביים של עמק בית שאן: טפטפות. על רשתות החלונות המערביים של בתינו, מבחוץ, נתלו לוחות רשת כפולה, כשבתווך מסתופפים להם במהודק קש נסורת וגבבה, וצינור מים מחורר עובר מעליהם. טפטוף המים במורד "העשבים" יצר לחות קרירה, ובמפגש עם הרוח המערבית (יש כזו בקיץ) - נכנס הבייתה משב אויר קריר שהקל על עומס החום. היצירתיים מבין החברים אף טרחו והניחו את מאוורר ביתם מחוץ לבית ליד החלון, לשם הגברת הרוח... היום כל זה נישמע מסורבל ומצחיק, אבל בעידן הטרום מזגנים של שנות ה-60 ראינו בזה פתרון מקורי וחכם.

י"א באדר

במסגרת לוח החגים והמועדים שלנו, היינו מציינים בקביעות גם יום ה-י"א באדר. כולנו הכרנו את טרומפלדור הגיבור הגידם מתל חי, והשתדלנו מאוד לצייר את פסל הארי השואג. כילדים רכים ידענו את כל השירים הרלוונטים: "בגליל בתל-חי", "עלי גבעה", ושרנו בדבקות גם את "קדרו קדרו פני השמיים", עם המילים הכל כך מגוייסות: "כמוך גם חיינו נקריב בעד העם".

יום סרט

בשגרת החולין השבועית שלנו לפני פרוץ הטלביזיה אל חיינו, הייתה נשזרת מדי שבוע תחושת חגיגיות מה: הערב יש סרט. מקום הקרנתו של הסרט זז עם השנים, בהתאם ל"תזוזת" מבני הציבור שלנו (חדר האוכל הישן, זה הנוכחי, אולם הספורט) אבל בקיץ הסרטים הוקרנו תחת כיפת השמיים. לפני עידן הכתוביות, התרגום של המלל היה מורץ בכתב יד פשוט על מסך צר שמוקם משמאל למסך הגדול. נדרש, אם כן, מתורגמן שיישב ליד המקרין ויעשה את הסינכרוניזציה בין הנאמר בסרט לבין הכתוב. היות שרוב הסרטים היו דוברי אנגלית, שלא כחברינו הפולנים-בולגרים, הייתה זו פאני אופנהיים, ילידת דרום אפריקה, ששימשה בתפקיד חשוב זה.

יום שוק

יום טוב שבועי נוסף היה יום השוק. בזמנים שקדמו למרכולית או הכולבו, היה נערך פעם בשבוע "שוק" על הרחבה האחורית של המטבח. האקונומית חילקה שם על בסיס של פריט למשפחה, חבילת נקניק או גבינה צהובה וכן שקית מפרי העונה. הירקות למיניהם נלקחו חופשי.

כפכפים

אביזר ששייך להווי המקלחת הציבורית המיתולוגית. היו אלה לוחות עץ עבים ומגושמים, שאליהם חוברו בחלקם העליון גומיות שחורות רחבות, והם היוו מצרך

שהביקוש אליו תמיד עלה על ההיצע. אותם בודדים ברי המזל ב"משמרת" שזכו בכפכפים, ידעו שהם מובטחים מפני החלקה על רצפת המקלחת, שהייתה מסובנת ורטובה בקביעות.
חיים לבנה (מוסיק) מתאר משהו מהווי המקלחת הציבורית (זיכרונות, 1989):
השעה ארבע אחה"צ ורבה הצפיפות במקלחת. רוב החברים נמצאים בה. הד מהביל מגביל את הראות. בכל שוררת עליזות שלאחר יום העבודה, ועל הספסלים נערמים בערבוביה בגדי עבודה ובגדי שבת. חברים בתור מחכים בקוצר רוח לזוג כפכפים שיתפנה. בעיית הכפכפים לא נפתרה אף פעם כל עוד הייתה מקלחת משותפת. לפתע נשמע חבר א' אומר לחבר ב': "שמע, לבשת את החולצה שלי." ב' מוריד את החולצה: "אם היא שלך, קח אותה." אולם א' ממשיך: "גם המכנסיים, הגופייה והתחתונים הם שלי." ב' מוריד את הכול, נשאר עירום כביום היוולדו, ופונה לחפש את בגדיו...

"להסתובב לקיר!" "לא לדבר!"

צמדי מילים שהיו ניצעקים בקביעות ע"י המטפלת העצבנית כלפי הילדים אנוסי "מנוחת הצהריים" שבין אחת וחצי לשלוש אחה"צ, בואכה ההקמה. זה היה קרב אבוד ושני הצדדים יצאו מופסדים: המטפלת התשושה, שבסך הכול רצתה לסיים בשקט את הניקיונות וללכת הבייתה, והילדים המתוסכלים ש"מנוחת הצהריים" הכפויה קטעה את משחקיהם והחריבה את שמחתם. מתישהו בשנות ה-80 מישהו סופסוף התעשת והגזירה בוטלה

מוסדניק/ית

כל נערה ונער שהתחנכו במוסד החינוכי "גלבוע".
סימני היכר חיצוניים (מדובר בדגם המוסדניק הקדום):
לבוש מרושל משהו. החולצה לעולם מחוץ למכנסיים. רעב, פשוטו כמשמעו, תמידית. השכלתו היהודית לוקה בחסר. האנגלית רדודה למדי. בעל ידע רב (ומיותר) בכלכלה מרכסיסטית. תוכניתו הקרובה - שירות קרבי משמעותי בצבא. תוכניתו המשנית - הגשמה בקיבוץ. מטרת מחנכיו - עיצוב אדם חדש, פועל עברי בעל הכרה מעמדית.
האמצעים:
ניתוק הילד בן ה-12 מביתו ומחזקת הוריו, איפסונו בפנימייה, השמתו בתוך חברת נעורים תוססת, צפופה וחסרת כל פרטיות, העברתו 6 שנים דרך מסלול ספרטני של לימודים, עבודה ופעילות אינטנסיביים ביותר.
היתרונות:
חיי חברה ותרבות עשירים, מסיבות המוניות, הפקות מרשימות של חגים ומועדים, פעילות תנועתית ענפה של מחנאות, צופיות ותחרויות ספורט, פעילות מוזיקלית.
החסרונות:
כל היתר (כמעט).
המוצר הסופי:
אטום רגשית במקצת, מחוספס מה, ישיר, ישר, חרוץ, לעולם לא מתבכיין, פייטר, ובסך הכול: מלח הארץ.

מילוי שולחנות

נוהג הישיבה בחדר האוכל טרום ימי ההגשה העצמית. הבאים לאכול נתבקשו לשבת בכיסאות הפנויים, ו"למלא" את טור השולחנות על פי הסדר. כפועל יוצא מכך, רבים השתדלו להגיע לחדר האוכל עם בני משפחה או חברים, כדי להבטיח לעצמם שולחן "פרטי".

מיליונרים

הכינוי המקומי שניתן ע"י "פשוטי העם" למגרש החנייה שעל יד הפישפֵש ולשכונת המגורים שלידו. כמו כל מילת סלנג, לא ידוע מי הראשון שהגה אותה. הרקע שמאחורי השם (משנות ה-60) הוא הימצאותן של מכוניות עובדי החוץ למיניהם - "המיליונרים", שהחנו אותן שם.

גם שכונות נוספות קיבלו כינוי יצירתי:

שכונת "הארלם" הצפון-מזרחית ששימשה בזמנו את הרווקים יוצאי הצבא, ונודעה "בסדר ובניקיון" המופתיים שלה.

שכונת "שאננים" (הדרומית-מערבית) - על שם יושביה דאז, בעלי התדמית האדישה.

מסילות

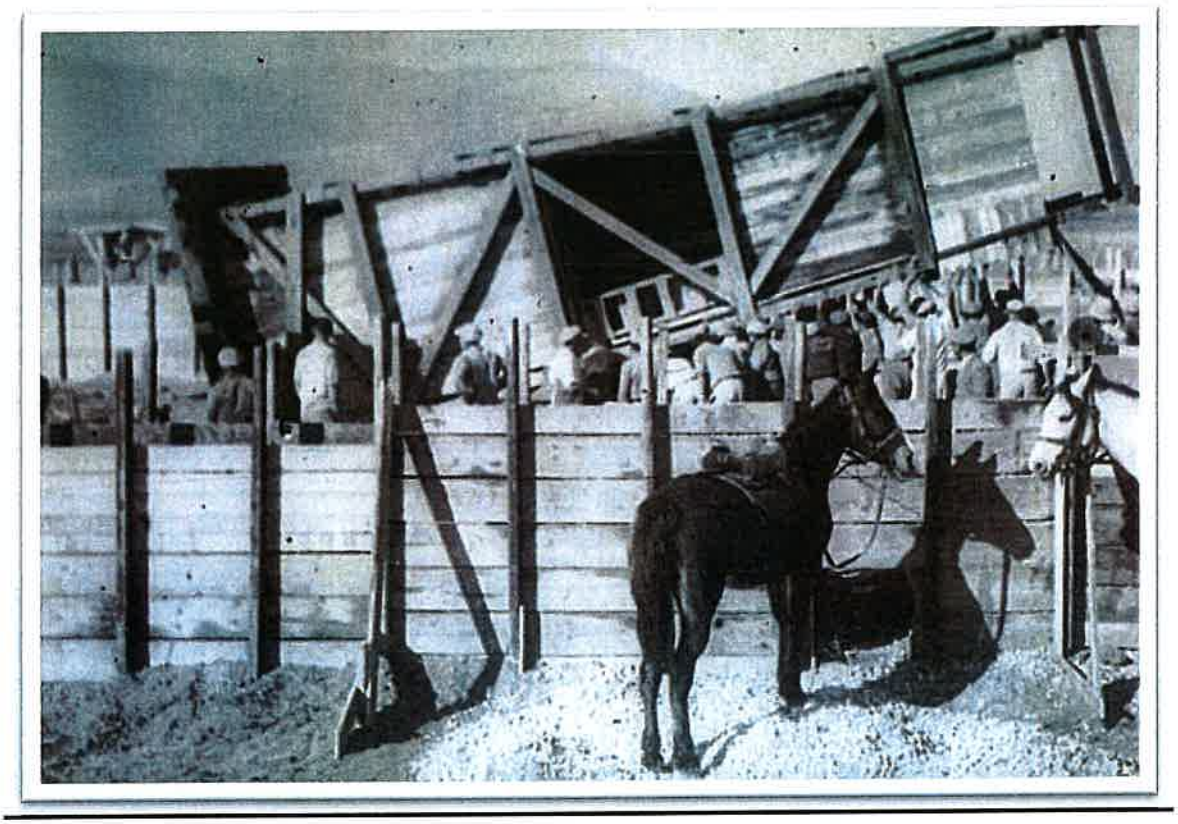

שמו של הקיבוץ שלנו. הוא נבחר לאחר התלבטותם של החברים בינו ובין השם:

עין גלבוע .
את הֵדי הויכוח על השם אנו מוצאים בתיעוד בארכיון. קטע
ממכתב ששלח שיקה מהפלוגה בתל שוק (תל עמל) לקיבוץ במסילה שבנס ציונה
מתאריך 5.2.1938:
...שם לנקודה. אין לנו להוסיף. אנו תומכים את ידינו על הוועדה שנבחרה בקיבוץ, ומקווים שתצליח לשביעות רצון כולנו. תיקח אולם הוועדה בחשבון את השם שחברים מציעים כאן והוא: עין גלבוע. לשם יש ערך מבחינת המציאות – משקנו הרי יתבסס על מעיינות הגלבוע.

מתוך פרוטוקול שיחת הקיבוץ, במסילה 27.3.1938:
ישקה: הדבר הזה נסחב הרבה זמן. יש לנו רק 2 הצעות:
1. עין גלבוע
2. מסילות
הלל: מבחינה דמונסטרטיבית צריך לתת את השם:עין גלבוע. אני הייתי בעד השם: מסילות, ועכשיו קשה לי להחליט. אבל עכשיו שאצביע בעד עין גלבוע, יש לזה טעם להראות שאנו קשורים למקום הזה.
פייבל: עכשיו ברצינות, על ההצעה הזאת צריך לבוא להצביע. לפי דעתי זה דבר רציני.
...(השם לא ברור): אני גם מצטרף לדעתם של הלל ופייבל. זה לא עניין של כוננות נפשית.
שיחת הקיבוץ החליטה לא להצביע כעת.

יעקב ורונה מרחיב ומסביר את בחירת השם "מסילות" (זיכרונות 1988):
יש השואלים מה מקורו של השם "מסילות" לישוב החדש, ויש לכך 3 הסברים שבהתמזגותם יצרוהו.
ראשית, מרבית החברים הם חברי קיבוץ "במסילה",שהתארגן עוד בגולה לשם יציאה להכשרה והכנות לעלייה ארצה. שנית, לפני עלייתנו על הקרקע בשנת 1938, התאחדנו עם "תל חי-בולגריה" מחדרה, ופה כאילו נוספה עוד מסילה. וישנה סיבה שלישית: גוש הקרקע הראשון שהועמד לרשותנו, ושבתוכו היו גם החומה והמגדל, קרוי היה בשמו הערבי: "מיפרק", שפירושו: פרשת דרכים. היאחזותנו בקרקע לאחר שש שנות חיים אירעיים במושבות, שימשה בתור צומת שממנו הסתעפו מסילות...

ניומה מירסקי כתב את מגילת העלייה. אלה קטעי הפתיחה והסיום:
מקץ עשר שנות נדודים ומעברים קשים בחוץ לארץ ובארץ, בפרוס השנה השלישית לגאולת עמק בית שאן והשנייה להיאחזותנו בה, ארשנו היום כברת אדמה זו לנחלה וקניין לנו ולעם עדי עד....
....מול גווילים בוערים בארץ הרשע והמשטמה, מול תעודות איבה וגזירות בארץ הזאת – כתבנו מגילה זאת ביום כ"ט כסלו תרצ"ט ותהיה נצורה בידינו ובידי הבאים אחרינו.

"מסילות, קדימה... הי הי הי!"

"מסילות, קדימה מסילות, הֵי הֵי!
גם ביום וגם בלילה - מסילות!
יִשָמחו, יִשָמחו, ישמחו במסילות!"
וחוזר חלילה שוב ושוב.

לא ברור מי כתב את הפיוט המופלא הזה, עם הלחן הקליט, אבל זה היה הימנון "השיבה הבייתה" שלנו. שרנו זאת כל אימת שחזרנו מטיול כלשהו, בין אם של יומיים, ובין אם של שעתיים. בעודנו ישובים על ספסלי המשאית עם כיסוי הברזנט, כמאה מטרים לפני הסיבוב לכביש הפנימי, היינו פורצים כאיש אחד בפרץ של שירה פטריוטית זו, עד כי ניחר גרוננו. בא כאן לביטוי הן רגש של גאווה מקומית, הן שמחה על ההגעה הבייתה, והן הצהרה לכל השומע ברחבי הקיבוץ: היֵנו כאן! הולדתו של "השיר" הוא למן הילדים הראשונים של הקיבוץ, וכמו כל שיר-עם הוא עבר בעל פה "מדור לדור". מסורת השירה פסקה כשחל המעבר מישיבה במשאיות צפופות אל אוטובוסים.

מִסְפָּר

"מרבה נכסים - מרבה דאגה" שנו אבותינו, ובמקומותינו יש עדכון: מרבה נכסים -מרבה מִסְפָּרים (ודאגה לזוכרם). בכל תחום ובכל כיוון בחיינו אנחנו ממוספרים.

בראשית ניברא לך מספרך האישי במחסן הבגדים, בלוויית הצבע התואם. עם הזמן קיבלת תיבת דואר ומספרה עמה. בשנות ה-80 סופק לך, בשעה טובה, טלפון לביתך, והרי לך מספר נוסף לזוכרו (רק את השלוחה!) ולא לבלבלו עם מספר הבגדים שלך, בבואך לסמנם במכונת ההדבקה. מאז שפרצו לחיינו המודרנה והמחשוב, אנו נאלצים לזכור גם את מספר הטלפון הסלולארי שלנו ואת מספר קוד התקציב האישי שלנו. אפשר כמובן להוסיף לרשימה את המספרים למיניהם שהמדינה מחלקת לך בעקומה עולה: מספר תעודת הזהות, המספר האישי בצבא, מספר הדרכון, קוד כרטיס האשראי שלך, קוד הביטוח הלאומי שלך, מספר חשבון הבנק, מספר המיקוד בדואר... אנחנו מתמספרים לדעת!

מרענן איפוא להיווכח, כיצד בשנות הארבעים דנו בכובד ראש בדילמה הראשונה של סוגיית שיוך נכסים, והיא: סימון בגדי החברים - כן או לא.

יצחק קפלנסקי מתחבט בסוגיה זו במאמרו: 'לשאלת סימון הבגדים' בעלון "ניבנו", מרץ 1943(מובאים קטעים):

אקדים בקצרה: לא אראה אסון במקרה שבגדינו יישארו בלתי מסומנים, אולם אשמח מאוד אם יבוא השינוי הזה.....

מה יתרונותיו של הסימון?

מידה מדויקת לבגדיו של החבר. ההוכחות הן ברורות.

הבגדים יהיו יותר נקיים, באשר הסימון יניע את החבר להישמר מכתמים שאינם מתנקים ומלכלוך בכלל, כי לא נעים סוף סוף למסור למכבסה בגד מסומן מלוכלך מאוד.....

הקלה חשובה למחסנאית. איני רואה צורך בכך, שכל מחסנאית תלמד בעל פה את מידות האנשים....נוכחתי שההתאמה אינה מצליחה וגורמת לרוגז מיותר....

חשבון וסדר במחסן...חשבון ביקורתי של האינוונטר....איננו אפשרי כל עוד לא יסומנו הבגדים...

האם הסימון יגרע מהשיתוף? לפי דעתי – לא. במקום כל בגד קרוע יקבל החבר חדש. כמות הבגדים תהיה שווה וכל אחד יקבל לפי צרכיו.....

ואשר לצורך בחשבון וביקורת.....ניראה לי, שגם בקיבוץ רכוש חופשי מכל ביקורת וחשבון יכול לפעמים להדיח מהדרך הישרה. וזאת לאו דווקא בבגדים. כי הנה נניח, שמחר יתגלה מקרה של הוצאת תוצרת או מכולת בלי רשות המשק. מי ידאג לתופעה הזאת – יתכן שאף אחד.....

אנקדוטה מתקופת ה"אין מספר" מספר צבי (כוכוש) מורגנטלר (זיכרונות 1989):

גולדה ושרקה היו מחסנאיות בגדים. גולדה מלאה וגבוהת קומה, ושרקה צנומה ונמוכה. מדי שבוע היו מחלקים את הבגדים ובעיקר את חולצות השבת, שלא היו מסמנים אז כלל. הנוהג היה: גולדה מדדה על עצמה את הבגדים עבור גדולי המידות, ושרקה – עבור הנמוכים. כך הייתה מתנהלת החלוקה.

(ה) מקהלה של פסח.

ארבע שורות ארוכות של חברות וחברים, בחולצות לבנות ובחצאיות שחורות (הבחורות) עומדים ושרים על הבמה המדורגת - כזו הייתה המקהלה של סדר פסח מידי

שנה. חברינו/חברותינו הוותיקים, שאליהם הצטרפו עם השנים בני הדור השני, היטיבו לשיר באופן מרשים ובארבעה קולות את "הפתיחה לליל הסדר" יצירתו המורכבת והיפה של המלחין שלמה יפה מבית אלפא, וכן שירים נוספים. קשה היום להאמין, שקיבוץ אחד בינוני ורגיל הצליח מדי שנה להנפיק מתוכו הפקה תרבותית בסדר גודל כזה.

בעלי זיכרון ארוך מבינינו, יזכרו גם את מקהלת הוותיקים מבצעת באופן מדהים את 'שירת העבדים' מתוך "נבוקו" של ורדי, בניצוחו של המלחין חבר חפציבה, דאוס. זה היה בחג ה- 15לקיבוץ וההופעה הייתה חד פעמית, תרתי משמע. ואם גאוותנו היא על כשרונות הזימרה המקומית, אי אפשר שלא להזכיר את מסורת המבצעים הקבועה לאורך השנים: מיידה מן היה מופקד על "ומשה היכה בסלע", ויהודית סנדיוק (כהן) בקולה העוצמתי שרה (כמעט עד הגיעה לגבורות!) את "והיא שעמדה". גם לקטעי קריאה מסויימים היו קריינים קבועים מתוקף ההיסטוריה הפרטית: עובדיה אשכנזי היה מכריז בקול: "עבדים היינו לפרעה בארץ מצריים", ומשָה פרידמן ששהתה ביערות, הייתה קוראת את "שיר הפרטיזנים".

(ה)מקום תפוס

נוהג שהיה נפוץ במקומותינו, והתבטא בעיקר בערבי יום הסרט. הרעיון מאחורי הביצוע הוא: תפוס ככל יכולתך, או: כל הקודם זוכה, או: הפתע את היריב - אבל, וזו הנקודה העיקרית: חסוך זמן יקר.

אי לכך, שעות לפני האירוע החגיגי, היה מגיע כוח הסיירת, קרי: נציג המשפחה, סוקר את שורות הכיסאות הריקים שסודרו לקראת, בוחר לו רבע שורה טוב באמצע, פורס עליה עיתונים או מעילים, והולך לענייניו. זה היווה סימן חברתי מוסכם שהכיסאות תפוסים/שמורים עבור מישהו. רק פרנואידים מטבעם נשארו גם לתורנות שמירה, למקרה שמישהו יסרב להבין את הרמז הנ"ל.

(ה)מקלחת (ה)ציבורית

מושג שהפך לסמל, למיתוס ולתמציתה של תדמית הקיבוץ בעיקר בעיני מי שחי מחוצה לו, אולי בגלל האמונה המסעירה אך המוטעית, שבכל הקיבוצים היו מקלחות מעורבות, חברות וחברים יחדיו. הקיבוצניקים עצמם התייחסו ל"מוסד" זה באופן טבעי ועניייני. מרכזיותה החברתית של המקלחת הציבורית הלכה ופחתה עם השנים ככל שציבור המשתמשים הלך וקטן. פרק חייה הסתיים סופית כשגם לבתים של חוזרי הצבא ולבתי האולפניסטים/מתנדבים צורפו שירותים.

משמר לילדים

שבועון לילדים, אחיו הצעיר של "על המשמר". פנינה חינוכית. יצא לאור במשך עשרות שנים בעריכתם המתמדת של שלמה ניצן ובנימין טנא. חיכינו לו מדי יום רביעי, והוא אף פעם לא איכזב. לא סופר בו על הריבועים של כוכבן X, קרחתה של כוכבנית Y, או גירושי הזמרים z. לעומת זאת, למדנו היכן נמצאת קמצ'טקה, מי הם האבורג'ינים באוסטרליה, מה קורה בטיבט. קראנו על חידושים והמצאות בתחום הרפואה והטכנולוגיה, עודכנו באקטואליה, ונפגשנו עם יצירות ספרות איכותיות. הייתה גם פינת "עשה זאת בעצמך", חידונים ותשבצים נושאי פרסים, וכמובן- פינת היצירה העצמית: "קוראינו שולחים". מי שלא שלח בילדותו שיר או סיפור אל "משמר לילדים" בתקווה (שנתבדתה בדרך כלל) שזה גם יפורסם – שלא יקום! בסוף כל שנה אספנו את החוברות ושלחנו למערכת על המשמר, שם כרכו אותן עבורנו בכריכה בוהקת בצבע כחול, כיאה למעמדנו הפועלי הגאה.

משק ילדים

היום נהוג לכנות זאת "משק חי". אצלנו קראו לו על שם המטפלים ולא על שם המטופלים. לא היו אצלנו חיות אקזוטיות, אבל היו חצרות גדולות עם להקות אווזים, ברווזים, בָּרברים, תרנגולות, שאת ביציהן אספנו מידי יום והתמוגגנו מאפרוחיהן, טווסים, ארנבות וגם צבייה. מידי יום היו הילדים התורנים באותו השבוע, מגיעים בשעה 10 לעבודות ההאכלה והניקוי. הם היו מפזרים תערובות, מחלקים ירקות, מערבבים "דייסה" של עיסת לחם ומשקים במים. הם היו מנקים את בריכת הברווזים, מחליפים את מימיה וגורפים את האשפה. קיומו של משק הילדים חינך אותנו למשמעת וללקיחת אחריות על חיי מי שתלויים בך, לחריצות ולאהבת חיות.

נופש גלגלים

זוגות, בד"כ ללא הילדים, קיבלו רכב מהקיבוץ למשך 5 ימים, והתגלגלו להם לחופשה/טיול עם ציוד הבישול ומצרכי האוכל.

נופש מבושל

פטנט קיבוצי להעברת חופשה משפחתית, במשהו שהוא בין צימר לאכסניה. היה פופולארי בשנות ה 60-70. הקיבוץ היה שוכר למשך חופשת הקיץ, חדר או שניים אצל

כמה משפחות נתניתיות, בגלל הקרבה לים, והמשפחה מהקיבוץ הייתה מגיעה לשם לשבוע ימים עם כל מצרכי האוכל וכלי הבישול להם נזקקה.

ניקוד

לא מדובר בסוגיות הקמץ-פתח-סגול-צירה, אלא בשיטה שבאה לעשות צדק חלוקתי בתחום החשוב של איבזור חדרי החברים בפריטי ריהוט.
הקיבוץ "שלפני" סיפק, כידוע, את צרכיו החומריים של החבר בחומר עצמו, כלומר במיצרך ולא בכסף. על מנת לתת פתרונות שיענו על הצרכים הבסיסיים של כולם, אך ישאירו בעינם את יתרונות הוותק, ושייתנו גם תשובות לנושא הבלאי וההחלפות - הומצאה שיטת ניקוד רבת סעיפים ודקדקנית, שכיום נראית אמנם קשה לפענוח, אבל אז הכול התמצאו בה במיומנות של חוקרי צפונות התלמוד.
בדפי הסבר והנחייה לחברים משנת 1959, ניתן למצוא סעיפים מפורטים כגון:
כל 5 ל"י ייחשבו בחשבון כנקודה אחת .
כל רהיט ייחשב ב-7 השנים הראשונות במחירו המלא כפי שהוא נרכש...
לאחר 7 שנים ...יופעל החישוב המפורט להלן בסעיפים 8,7,6,5,4.
חישובי הבלאי מבוססים על אורך חיים של 20 שנה.
בחישובי הבלאי ...2 סוגי רהיטים:
סוג א'- רהיטים העומדים במקום ומשום כך הבלאי שלהם קטן יותר: ארונות, כוננויות, ארגז מצעים וכו'
סוג ב' - רהיטים ששימושם קשור יותר ב"תנועה": שולחנות, כורסאות, עגלות תה וכו'.....הבלאי שלהם יותר גדול.

סירות

בריכות הדגים פעם היו גדולות בהרבה מאלו של היום, ובכל בריכה הייתה צפה לה סירת ברזל מוארכת בצבע כתום ולה זוג משוטים. בשבתות אביביות או סתויות היינו הולכים לבריכות, יורדים לסירה, אוחזים במשוטים ועושים הקפה גדולה בבריכה. זה היה בילוי משפחתי כייפי. לעת ראשית הגשמים, בַשביל אל הבריכות היינו תרים אחר

פטריות "מימיות" בצידי הדרך, ותמיד גם מוצאים וממהרים לבשל. אז זו הייתה האפשרות היחידה להתענג על תבשיל פטריות.

סמל בוגרים

זוהי מדליית מתכת עם רקע של בד לבָד אדום, אשר ניתנה מטעם תנועת "השומר הצעיר" לחבריה הבוגרים בשנתם האחרונה בתנועה. במוסד "גלבוע" במהלך שנת י"א היו נערכות שיחות בירור נוקבות עד לדמעות של הקבוצה מול היחיד, כדי לקבוע האם הוא ראוי לכבוד הגדול שבקבלת סמל זה. הקריטריונים בהם נבחן חבר התנועה היו, אם לסכם בקצרה: עד כמה הוא "שומרי", כלומר, פועל ומתנהל פחות או יותר על פי עשרת הדיברות של "השומר הצעיר", ובדגש על הדיבר העשירי הידוע: "השומר אינו שותה, אינו מעשן ושומר על הטוהר המיני". אגב, ענידתו של הסמל על החולצה הצריכה הברגה, מה שהביא לקידוח חור קטן בצידה השמאלי של החולצה השומרית. המהדרין הקריבו גם את החולצה הלבנה החגיגית של ערב שבת. מיותר (ואולי לא) להוסיף ש-99% מהחניכים התחייבו על "הגשמה בקיבוץ"...

סניטריות

מילה "נקייה" לציון עבודת שירות שהייתה קיימת פעם: ניקוי השירותים הציבוריים. היו לפחות שני מרכזים כאלה בקיבוץ. הבונוס היה שזו נחשבה לעבודה קבלנית: סיימת - הלכת הבייתה, ובד"כ עבדו בה באופן זמני חברות שלא היה להן אז מקום עבודה קבוע.

עוגת רווקים

נוהג נאה, שעל אף שלא היה מעוגן בשום תקנון, התקיים שנים רבות במטבח, ומלמד משהו על רוח הקיבוץ הישן. למן השנים הראשונות ועד סוף שנות ה-70, בזמן שהאקונומית הייתה מכינה בתבניות ענק, שכונו "דונמים", את עוגות הטורט עבור ארוחת ליל השבת, היא צירפה גם כמה תבניות קטנות לעוגות עבור הרווקים והאלמנים מקרב החברים (גברים בלבד...) נוהג זה גווע לו עם פרוץ עידן ההגשה העצמית בחדר האוכל והתופעה המתגברת של "לקחת הבייתה".

עונת ה...

היו לנו בחברת הילדים משחקים עונתיים: הקפות, 5 אבנים, גולות, סוגי קלאס. שיחקנו מדי פעם גם במשחקים נוספים: מחניים, חצי-מחניים, קפיצה משולשת, כדורגל, וגם משחקי שולחן/רצפה: מונופול, דמקה, סריות למיניהן, אבל המשחקים העונתיים הנ"ל היו סוחפים וטוטליים, כשכל ילדי חברת הילדים מתמכרים אליהם, והם דומיננטים בחיינו למשך שבועות רבים. אף פעם לא ידעת מי הראשון שהביא את הכדור או המטקות, הגולות או האבנים, אבל כולנו נתפסנו מיד. במבט לאחור, אפשר לומר שמשחק ההקפות, שהוא סוג של בייסבול, היה מלך-מלכי המשחקים. מדי יום בעונת הקיץ אחרי הצהריים, באופן ספונטני ובלי יד מבוגר מכוונת, היינו נאספים על הדשא "הגדול" או על המגרש שעל יד משק הילדים, בנים-בנות בגילאים שונים ומתארגנים לשתי קבוצות, אשר מתחרות ביניהן במשך שעות, עד בוא החשיכה ועת ההליכה להשכבה.

עזָרה

שם נאה מן המקורות שפירושו: מרפסת, והוא ניתן לאגף הצפוני של חדר האוכל. כיום נמצא שם הכולבו. התוכנית המקורית והאופטימית(!) של חדר האוכל החדש שנחנך ב-1959, הייתה אגף סועדים גדול ובצידו עזָרה, שיועדה לאירועים המוניים וניבנה לה גג ניפתח. באירועי תרבות בערבי הקיץ קרירי הרוח הגג הוזז, והנאספים נהנו לראות עין בעין גם את השמיים. עם הגידול הדמוגרפי הצפוי (אופטימיות, כן?) תוכנן להיבנות גם אגף סועדים נוסף מצידה השני של העזרה. יסודות הבניין של אגף זה קיימים עד היום. הם נחפרו מלכתחילה, מתוך רצון לחסוך עבודה "בעתיד הקרוב"...

עירוני

כינוי גנאי שהיה נאמר בפי ילדי הקיבוץ, בנימה מזלזלת משהו, כלפי אותם ילדי העיר, "שלא משלנו". אלה ש"התלבשו יפה" עם חולצה בתוך המכנסיים, שהיו אומרים "אבי", "אמי" ו"בלורות", והיו קופצים לבריכה שכשהם סותמים את האף, או מבצעים קפיצת ראש מלומדת של מי שקבל שיעורים בסדנת שחייה. המהדרין בינינו אף הוסיפו שם תואר: "עירונים מסריחים". מה נאמר? הלוקאל-פטריוטיזם של בני הדור השני מהווה הוכחה להפנמת החינוך האנטי בורגני שספגו מדור הוריהם.

על צד ימין/שמאל

אין זה קשור לפקודות פוצט"א או ת"ס צבאיות, אלא דווקא לשפת היידיש, ובעצם להמרת ההיגיון היידי אל השפה העברית. כך בילדותנו, כשהעירו לנו על שלא הקפדנו לגרוב את הגרביים "על צד ימין", הבנו באינטואיציה רב דורית שעלינו להפוך את הגרב מן החוץ פנימה. וכמישהו קיבל הערה שהוא לובש את חולצתו "על צד שמאל", היה ברור לו שרואים את הסימון שלו במחסן הבגדים...

ענף

מילה ציורית שיוצאת מתוך הסתכלות על הקיבוץ כיחידה אורגנית וצומחת כמו עץ. ענפיו משתרגים אמנם לכיוונים שונים, אך הם חלק ממנו וקשורים לבסיסו/גזעו.
"מה עוד תבקשי מאיתנו מכורה, ואין עדיין?" - ניראה ששיר זה היה אקטואלי בחיי מסילות: שורה ארוכה של ענפי ייצור וחקלאות שונים ומשונים נוסו והתנסו כאן. רובם ניסגר מפאת מחסור בכוח אדם מתאים או מחוסר רווחיות.
אז מה היה לנו ואין עוד: רעפיה, שפנייה, ברווזיה, לול תרנגולי הודו, לול מטילות עם מדגרה, חזיריה, מטע בננות, מטע רימונים, כרם ענבים, שדה בוטנים ועוד. וכמובן גן הירק שכלל: עגבניות, מלפפונים, גזר, כרובית, כרוב, בצל, בצל ירוק, סלק, פלפל, תפ"א.
בספטמבר 1938 נכתב על ענף חדש, השפנייה:
לענף הפכה השפנייה רק עם הבאת השפנים מחדרה. הוקמה סככה די גדולה עם הרבה לולים ובתוכם 46 שפנים ושפנות.
בהרבה מקומות הפך גידול שפנים לענף רציני במשק, המספק בשר בכמויות גדולות למטבח. גם עורות שפנים הם סחורה עוברת לסוחר, ובעד צמר שפנים משלמים הרבה כסף.הריבוי הטבעי שלהם מהיר וזה מגדיל את סיכויי הענף. שפנה ממליטה 4-3 פעמים בשנה ובכל פעם 8-7 גורים. תזונתם ירק וגם שעורה גרוסה. לפעמים חציר. .....טיפול טוב יפתח את הענף ויגדיל את ערכו. בשר השפן טעים כבשר העוף וטוב מאוד עבור הילדים.

מתוך דפי "מסילות" אוגוסט 1941, על הברווזייה:
הברווזייה הייתה נידונה לליקבידציה בינואר-פברואר. דחינו את מכירת הברווזות עד שיפסיקו להטיל. היום אין לנו ברווזים. יש רק יסוד למפעל עופות הודיים לבשר. אדם שיתמסר באופן מיוחד להקמת מפעל זה, יכול לראות ברכה בעבודה. הסיכויים לא רעים.

על הדרך בה קם ונהיה הנגר הראשון בקיבוץ, מספר ישקה גולדברג (זיכרונות 1989):
בראשון לציון היה קשה מאוד להשיג עבודה. אברמק היה סדרן העבודה, וכשבאו לשאול אותו: "יש לכם נגר?" אמר מיד: "יש". כך נישלח פינייק להקים צריף בפרדס. מזלו של פינייק, ש"הכשרתו" כנגר הייתה כמובן אפסית, הוא שבקרבת מקום עמד צריף ישן, וזה שימש לו כמודל: איך בנויים הקירות, מה המידות, חלוקת העצים וכו'. אבל גג זה עסק מסובך. פינייק היה הולך שוב ושוב אל הצריף, מסתכל מבפנים ומבחוץ על הגג, וכך בנה. ים אחד הגיע בעל הפרדס לבדוק כיצד מתקדמת העבודה. אברמק פגש אותו ושאל: "אתה מרוצה מהנגר שלנו?" "הוא בסדר" השיב בעל הפרדס, "אבל הוא לא תמהוני במקצת? בלי שירגיש בי, ראיתי שהוא שוב ושוב מסתכל כלפי השמיים..."

פינת ה...

שלוש פינות היו לקיבוץ בימיו מרובי האוכלוסין: פינת מוסד, פינת חוזרי צבא ופינת אולפן/מתנדבים. מדובר היה באזורי מגורים של צריפים ישנים נטולי שירותים ומקלחות. אוכלוסיה מגוונת זו, שחלקה לה גם אינטרסים בילויים משותפים, היא זו שאיישה את המקלחת הציבורית בערוב ימיה.

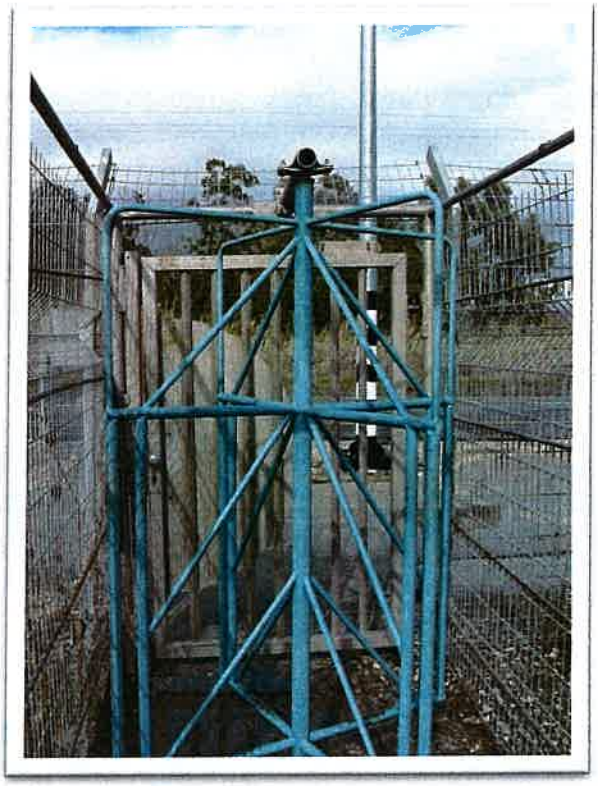

פִּישְׁפֵּש

מילה תלמודית שמשמעה שער קטן. כך נקראת מאז ומתמיד הכניסה אל הקיבוץ שלא דרך שער הכניסה הראשי. הפישפש הצמוד אל רחבת ה"מיליונרים" הוא השער העיקרי עבור הולכי הרגל, ועקב מרכזיותו בחיינו נעתרה "אגד" ובנתה לידו תחנת אוטובוס נוספת.

פעמון

פעמון ברזל ענק תלוי על עמוד ומוצמד לו מוט ברזל כדי להקיש בו - זהו שריד מימים אחרים, שניצב עד היום בפתח חדר האוכל, כמוצג נוסטלגי שמחבר אותנו אל עברנו.

בקיבוץ הקטן והאינטימי של שני העשורים הראשונים, יכולת לקרוא את כלל הציבור להתכנסות באיבחת צלצול פעמון. כולם חיכו מדי ערב לצלצול שבישר שהארוחה מוכנה ואפשר להגיע לחדר האוכל.
התקנון דיבר על 2 סוגי צלצולים: לארוחות - המקצב היה 2 צלצולים איטיים ו-3 מהירים: - - --- (ארבע פעמים), ואילו להודעת חירום כמו, למשל, כשפרצה השריפה במתבן בקיץ 1958 - הצלצול שהזעיק את החברים לעזרה, היה מהיר ועצבני: ---------

פקק

מילה ציורית שבאה להגדיר את תפקידו של חבר שאין לו מקום עבודה קבוע, והוא על תקן של "סותם חורים" במקומות העבודה השונים. בתקופת פקקותו, אותו חבר היה נתון לגחמתו המטרטרת (או טרטוריו הגחמניים) של סדרן העבודה, עד שהתקבע לו מקום עבודה שריר ויציב.

צוללת

על המרפסת האחורית של המטבח עמד כל השנים מיכל ענק מלא בנוזל רווי חומצה, והוא קיבל את הכינוי "צוללת". מדי כמה ימים הושרו בו תבניות ענק מנירוסטה, שדבקו בהן שאריות מזון שרופים. הן היו שורות בצוללת עד למחרת, אז הוצאו, עברו שטיפה במים וסבון, ונראו כמו חדשות. עם הגיעם של המתנדבים אל הקיבוץ, כל עבודת רחיצת הכלים עברה לידיהם, הן במכונת שטיפת הכלים והן ב-submarine כפי שהם כינו אותה בטבעיות.

צחצוח נעליים

היה לנו זוג נעליים אחד ויחיד לעונת החורף. אלה היו נעלי עור בצבע חום, שניתפרו בסנדלריה של ז'קיטו. הן שימשו אותנו לכל פעילות ולכל זמן, בוקר ערב חול ושבת. אי לכך, היה צורך לשמור על תחזוקה שוטפת שלהן, כלומר: לנקות ולצחצח אותן מדי יום. מלאכת הצחצוח נפלה על המָקימה, אותה נערה מהמוסד או מחברת הנוער, שהייתה אחראית עלינו בהקמה. היא הייתה טורחת בכך בעודנו שרויים במנוחת הצהריים. על המרפסת היו ניצבים לפניה 10, 15, 20 זוגות נעליים, כמספר ילדי הקבוצה, ועבודת הצחצוח כללה שני סבבים: הראשון- מריחת משחה חומה על כל הנעליים במברשת קטנה, והסבב השני (הכרחי, לא ויתרו עליו!) -הברקה של הנעליים במברשת גדולה ויבשה. כך גם למחרת וחוזר חלילה. כמה שנים מאוחר יותר, גם אנו הבנות הפכנו למקימות וטרחנו בצחצוח הסיזיפי. אבל לא, לא חשנו עצמנו כסינדרלה ההיא (טרום הנסיך), זה היה פשוט חלק מסדר היום של הטיפול בילדים.

ציבורית

כלי עגול ממתכת או מפלסטיק קשיח, שהיה ממוקם במרכז כל שולחן אכילה. ייעודו היה לשמש כלי קיבול למיני שאריות ופסולת של ארוחת הסועדים באותו שולחן. מדובר על תקופת "מילוי השולחנות", טרום עידן ההגשה העצמית, כשלסועד אין מגש מתחת לצלחתו. הרהור סרק: לאן כולן נעלמו ומה עלה בגורלן?

קבוצה

סוג של יחידה אורגנית ספציפית מקומית, המכונה בד"כ בשם של ציפור או עץ, אשר התקיימה במשך עשרות שנים באזור בתי הילדים בקיבוצנו.
בשנים מאוחרות יותר היא עברה סוג של מוטאציה ואופן תיפקודה כמו גם אופייה, השתנו. הקבוצה נולדה, פרחה ושגשגה רק במקומות הקרויים "קיבוץ", והתאפיינה כגוף בעל איברים רבים, הנקראים: "בני קבוצה".
בתקופת הזוהר שלה פעלו אבריה בתיאום מלא, סימולטנית, והיו משובללים בתוך עצמם יום ולילה, שבתות וחגים, חורף אביב קיץ וסתיו- למשך 18 שנה. לאחר תקופה זו הסתיימו חייה הרשמיים, ואבריה נפרדו ונפוצו לעבר חיים עצמאיים ובלתי תלויים.
רובם זוכרים לה חסד נעורים, שנאמר: אתה יכול להתנתק מן הקבוצה, אך הקבוצה לא מתנתקת ממך.
העשירייה הפותחת:
נשרים, איילה, עופר, אורן, זמיר, סנונית, דרור, רימון, שחף, תומר.

קבלת שבת

טקס שבועי תרבותי נאה שהונהג החל מסוף שנות ה- 60 בארוחות ערב שבת החגיגיות. קבלות השבת נערכו לאחר ההשכבה בבית הילדים, ולחברות זו הייתה ההזדמנות החד שבועית להתהדר במיטב מחלצותיהן. דני דינור היה ממונה על סידור השולחנות ואכלוסם לפי משפחות וניספחים, ומפת התמצאות הייתה נתלית בכניסה לחדר האוכל.
הטקס כלל קטע נגינה, קטע קריאה חגיגי וסיכום שבועי כלשהו. נרות שבת הודלקו, אך הברכות המסורתיות, מיותר לציין, לא נאמרו. קבלות השבת לא האריכו ימים מעבר לשנים מספר, וזאת בעיקר עקב המעבר לשיטת ההגשה העצמית בחדר האוכל.

.....קה

הסיומת האולטימטיבית של שמות החלוצות המקומיות שלנו, כולן יוצאות מזרח אירופה.
ואלת שמות:
אסתרקה, ברונקה, בתקה, דובקה, דינקה, ליבקה, ניונקה, סבקה, סוזנקה, סונקה, פרנקה, פשקה, ציפקה, רוז'קה, רשקה, שורקה, שרקה.
שיחת חולין מקומית: "שרקה, תודיעי לשורקה שרושקה תחליף את רשקה כדי שברונקה תוכל לעבוד עם פרנקה".

(ה)קופסה (ה)כחולה

כך נקראה קופסת הקרן הקיימת לישראל (קק"ל). הייתה זו קופסת-קופה מפח צבוע בכחול ולבן, שהייתה פזורה בכל מוסדות החינוך ובתי הכנסת בארץ, ונועדה לאיסוף תרומות למען גאולת הקרקע בארץ ישראל.
אצלנו, לאורך שנות הארבעים והחמישים, הקופסה הכחולה נמצאה בארון הכיתה הנעול, אך בימי ההולדת שנחוגו בבית הילדים, היו מעמידים אותה אחר כבוד בראש השולחן, בקרבת חתן/כלת השמחה.
ביום ההולדת לעת ערב היינו מתאספים בכיתה, כל ילדי הקבוצה. הילד או הילדה החוגגים היו מגיעים לבושים בבגדים הדורים, שניתנו במיוחד מארון "הבגדים היפים" שבמחסן הילדים - ומלווה בהוריו הגאים.
לאחר שסיימנו לשיר את הרפרטואר הקבוע : "אל ייבנה הגלילה", "ישושום מדבר וצייה", "הבה נגילה", ו"הנה מה טוב ומה נעים" (בשתי הגרסאות), ושיחקנו את "מלך התנועות" ו"משחק ההברות", היינו מתכבדים בשמחה גלויה בבייגלה, טופי, פרוסת עוגה וכוס מיץ. או אז הגיע הערב לשיאו, ובעל/ת השמחה הובל/ה נרגש/ת אל הקופסה הכחולה, ושלשל/ה אל החריץ שבה את מספר המטבעות שניתנו ע"י המורה.
מכתב תודה מטעם מועצת המורים למען הקק"ל בישראל, משנת 1944, הגיע אל ילדי כיתה א' במסילות, ומורתם תמר קורין (קטעים מהמכתב):
הקרן הקיימת קיבלה בתודה את תרומתכם, שהבאתם לה בקופסתה הכחולה. בשמחה רבה קראנו את מכתב מורתכם הטובה תמר, על אהבתכם לקרננו הגואלת: איך שמרתם את קופסתה לזכור אותה יום יום, ודאגתם שתתמלא בפרוטותיכם, וכל יום שרתם עליה.... הקרן הקיימת שמחה וגאה בילדיה האהובים, שעוזרים לה לגאול את אדמת ארצנו.... ויחד עם אחיכם, ילדי הגולה שיבואו אלינו, תשבו על אדמתנו שעזרתם לגאול....תיתן לכם את פריה הטוב.

קרח

מקררים חשמליים קטנים על עמדות ברזל חולקו לחברי הקיבוץ רק בסוף שנות השישים. אבל הייתה התחשבות ראוייה לציון בהורי חברים שהגיעו להתגורר בקיבוץ, וכאלה באו בעיקר מבולגריה שלאחר מלחמת העולם השנייה. הם שוכנו מלכתחילה

בבתים ולא בצריפים וסופקו להם גם מקררים שתהליך הקירור בהם היה ע"י בלוק קרח שהוצמד להם. מדי כמה ימים היה החצרן מגיע אל בתיהם עם עגלה רתומה לפרד, ומביא להם בלוק קרח חדש. הורים אלה ניתפסו ע"י החברים כקשישים, על אף שהיו בערך בסוף שנות החמישים שלהם, והם זכו לחיי נוחות במונחי הזמנים ההם.

קריאה שומרית

כשקבוצת ילדים בכיתה ו' קיבלה מדריך/ה שומרי/ת היו שני דברים ראשוניים ומחתרתיים שנידרשו לעשייה מיידית:
א. לבחור מקום מִפגש חבוי וסודי - בד"כ זו הייתה אחת מעמדות השמירה הישנות.
ב. להמציא קריאת מִפקָד, מעין סיסמה, שהייתה אך ורק של הקבוצה, ואשר נצעקה פה אחד במפקדי הפתיחה והסיום של כל פעולה שומרית. היה
לצעדים האלה אפקט חזק של ליכוד וגאוות יחידה. עכשיו כבר מותר לגלות, שהקריאה השומרית של קבוצת רימון, למשל, הייתה: "האח הידד!" (כפול 3), וקבוצת שחף צעקה במקוריות רבה: "שחף הו!" (פעמיים).
כל זה היה תקף עד לאותו לילה קסום בו עברנו את טקס החניכה החגיגי והתקבלנו ל"השומר הצעיר". יחד עם החולצות השומריות והעניבות, קיבלנו סופסוף גם את הזכאות לצעוק את ה-"חזק ואמץ!" הנכסף.

ריבת קאקי

יאמר מיד: כשמה כן לא היא, כמובן, אלא שהן צבעה והן תכליתה הביאו את עובדות המטבח, בינן לבין עצמן, לכנותה בשם זה. הריבה נעשתה מפירות יבשים שונים, שנטחנו ונאספו אל קופסאות פלסטיק שקופות. היא חולקה לכל דיכפין שהצהיר על בעיות בתחום עבודת המעיים, ונחשבה לפתרון פלא נעים ואף טעים. מיותר לציין שמצרך יקר ערך זה, שגם ניתן בחינם, נחטף מהמדף כלחמניות טריות לאחר שבוע הפסח.

ריכוז

יום הלימודים שלנו בחברת הילדים אמנם התחיל בשבע בבוקר, אבל נכללו בו כל מיני פעילויות חוץ לימודיות: התעמלות בוקר, ארוחת בוקר, וגם שעת עבודה מ10.00 עד 11.00 בה שטפנו את חדרי-השינה, את הכיתה, קיפלנו את הכביסה וגם עבדנו במשק הילדים. בשעה 12.30 הלכנו לארוחת צהריים, ולאחריה משחקים, מקלחת ומנוחת צהריים. כדי לעמוד במכסת הדרישות הלימודיות, נוספו לנו עוד 2 שיעורים אחה"צ, אשר נקראו "ריכוז". לאחר מכן נקראנו אל ארוחת הערב, ומשם אל חדרי ההורים. בשמונה ורבע בערב הלכנו להשכבה בבית הילדים, וחוזר חלילה.

שאילתא

הקהילה הקיבוצית במהותה מאוד דמוקרטית, ולכל חבר/ה יש הזכות להעלות שאלה בנושא בעייתי מטריד, כשבד"כ הוא גם מעניינו של כלל הקיבוץ. עקב רישמיות השאלה ורישומה בפרוטוקול היא מכונה "שאילתא" (מילה בארמית). השאילתא מופנית אל הגורם הניהולי שהנושא הוא תחת סמכותו, והוא אמור לספק תשובה תוך חודש, תוך כדי הצגת הסוגייה

לציבור. מוסד השאילתא, אם כן, הוא מזכויות היסוד של האזרח "הפשוט" בקיבוץ, ויש לו תפקיד חשוב בשמירה על תקינות ושקיפות בהתנהלויות השונות._

שבת

כל אחד מימי השבוע יכול היה להיקרא "שבת" מבחינת רישום העבודה, חוץ מיום השבת עצמו. זה היה יום של חופש, שבו החבר/ה שחרר/ה את עצמו מעבודה באישור סדרן/ית העבודה. ה"שבתות", כלומר רזרבת ימי החופש, נאספו ונרשמו לטובת החבר הן עקב שעות עבודה נוספות, והן עקב שיבוצים. היו חברים שצברו שבתות במספרים של שלוש ספרות. החל משנות ה-90, הנוהג של רישום שבתות עבר מן העולם.

שיבוץ (גם תשבוץ)

ב"תשבוץ" יש משחק אותית של המילים: שיבוץ ושבת. אלה הן אותן שעות עבודה, שהחברים, איש-אישה על פי תור ובמקום תישבוצם, היו נדרשים לעבוד בימי שבת אחת לשלושה-ארבעה שבועות ולפעמים גם יותר. עניין זה היה הכרחי כדי לתחזק את כל המערכת הקיבוצית. עם הזמן, ועם סגירתם בשבת של בתי הילדים, המטבח, חדר האוכל, המכבסה ומחסן הבגדים (כביסת החיילים) - פחות ופחות היה צורך לכך, לשמחתם של רבים ולמגינת ליבם של אחרים שרצו דווקא לעבוד בשבתות, עקב התשלום שהחלו לתת עבור שעות אלו...

שיחת קיבוץ

גוף שהוא אבן יסוד מכוננת של הקהילה הקיבוצית, והסמל שלה כהתגלמות הדמוקרטיה המירבית. בקיבוצי האיחוד והמאוחד קראו לזה: "אסיפת משק", תיאור לוגיסטי משהו, אבל בקיבוץ הארצי אמרו "שיחת קיבוץ", כשהדגש הוא על העניין הדיבורי, החברי. ככל שגדל הקיבוץ ואוכלוסייתו הפכה רב גונית ורב גילית יותר, כך הלך ופחת מספר המשתתפים בשיחה. השיחות שבעבר התקיימו בשבת בלילה בין תשע לאחת-עשרה, עברו בשנים האחרונות לאמצע השבוע בין חמש לשבע בערב, והן גם משודרות ברשת הוידאו המקומית. סדר היום של השיחה שמלווה גם ברישום פרוטוקולי, מביא סעיפי דיון בעניינים שונים: חברתיים, אירגוניים, כלכליים ועקרוניים, ואשר נדרשת להם תשובה מעשית עם החלטות ביצוע שיובאו להצבעה. הצעות ההחלטה אמנם מובאות לשיחה על ידי המזכירות, אבל כל חבר/ה שבשיחה רשאי/ת להעלות בשיחה הצעות משלו/ה. ותק רב שנים מלמד, שאצלנו אופייני למדי "להחליט שלא להחליט כרגע". כמעט תמיד יקום מישהו שיביא הצעה "מרחיקת לכת", כלומר, כו שקודמת לכל שאר ההצבעות, והיא: האם יש להצביע כרגע, או לדחות את הפיתרונות המוצעים לחשיבה ועיבוד נוספים אצל הגורמים הרלוונטים.
אבל לא תמיד. קרה לא פעם שהתקבלו גם החלטות של כאן ועכשיו. בשנותיו הראשונות של הקיבוץ, למשל, הועלתה לדיון בשיחת הקיבוץ סוגייה עקרונית: האם יש לעבוד ביום האחד במאי, או להתייחס אליו כיום חג, שכן אנחנו נימנים על ציבור הפרולטריון העולמי הגאה, שזהו יום חגו. הוחלט ללא שיהוי, שחוץ מאותם חברים שנוסעים להפגנות ולעצרות, עבור שאר הציבור זהו יום עבודה, ואין סיבה שיסתובבו בבטלה.

שיתוף ושיוויון

צמד בל ייפרד של מונחים קיבוציים ערכיים. היום הם נשמעים קצת מאובקים ומליציים, אבל לפני שנים לא רבות כל-כך היו למילים אלו מימוש ומשמעות מעשית בחיי היומיום שלנו. אי אפשר לומר שכל זה חלף ועבר מן העולם הקיבוצי, אך המינונים הולכים ומתמעטים, ולפחות מושג השוויון נמחק סופית. השינוי והתפנית שהביאו רוחות הקיבוץ המתחדש על סוגיו השונים, אימתו מחדש את קביעתו של מורנו ורבנו קרל מארכס קשישא, שקבע: "ההוויה משנה את התודעה".

סוגיית הקיבוץ המתחדש אל מול זה הקלאסי הישן – באה לידי ביטוי בעיתון "בבית" (דצמבר 1996). במשאל מדרכות נשאלו חברים מזדמנים מה מעורר אצלם געגוע אל הקיבוץ הישן, ומה משמח אותם בהוויית הקיבוץ המתחדש.
לאה.ל.: מתגעגעת לחיי התרבות של פעם, הווי חדה"א, החברותא, הישיבה על הדשא.
שמחה שאין כבר לינה משותפת.

רותי.מ.: מתגעגעת לישיבה על הדשא, כשכולם הכירו את כולם, ואת כל הנעשה בקיבוץ. מתגעגעת לגיוסים בענבים ובזיתים.
שמחה על כך שהחינוך וההשכלה אינם חובבניים כמו פעם.

מרדכי.ש.: מתגעגע לאווירה האידיאולוגית ששרתה אז, לויכוחים והבירורים לפני ועידות מפ"ם והקיבוץ הארצי. לפעילות התרבות בערבי שבת.
שמח על הטכנולוגיות המפותחות שפטרו אותנו מעבודות פיזיות קשות שהיו אז.

שלומית.ה.: מתגעגעת לריקודים של ימי שישי בערב עם האקורדיון. לצלצול הפעמון הקורא לארוחות. לאפיית העוגיות הביתיות במאפיה של גרף, ואפילו ל"חלוקה" של פעם בחודש במחסן של אפרים.
שמחה שאין ההגבלות של פעם, ויש יותר חופש פרטי לעשות, לנסוע, לקנות, לבלות עם הנכדים. שאין הכרח ללכת לעבודה שאינך רוצה בה או לקחת תפקיד שאינך רוצה בו.
שיש יותר מימוש עצמי.

.אסתר.כ.: מתגעגעת לימים שהייתה הרגשה שזה הבית, והייתה נכונות לתרום גם ללא "כדאיות". לנתינת הכתף, האחריות העבודה. מתגעגעת לימים שלדעת הקהל היה משקל, ולקיומן של ועדות עם אוטוריטה.
שמחה שנפטרנו מתורנות שמירת הלילה לבחורות.

שמיניות

מילה נשכחת: כך כונו שעות העבודה היומיות של החבר/ה, כאשר יום העבודה הרשמי היה בן שמונה שעות (שמיניות), לא כולל זמני ארוחות.
ההגדרה שימשה בעיקר למטרות הרישום של סדרני העבודה. כך יכלה חברה פלונית להיות רשומה ל-3/8 סניטריות ו-5/8 חדר אוכל.

שמירה אזרחית

תורנות שמירה שהונהגה בבית התינוקות בשעות המוקדמות של הערב, עד לבוא שומרות הלילה. תורנות זו ניתנה משום מה ע"י החברות בלבד, ונעשתה מעבר לשעות העבודה הרגילות.

שמן דגים

דורות של ילדי קיבוץ אוצרים בקרבם זיכרון טראומתי של אותה כף שמן דגים שהם אולצו לבלוע שלוש פעמים בשנה.
חכמי הבריאות דאז האמינו בפלאי התרופה האולטימטיבית הזו, והשפעתה הגדולה על חוסנו וצמיחתו התקנית של הדור הצעיר בארצנו. המטפלות גילו דבקות הירואית במשימה, כשנאבקו ממש פיזית עם חניכיהן על כל כף.

שמנת

ילדי הקיבוץ קיבלו שמנת לארוחת הערב פעם-פעמיים בשבוע, בעיקר מפני שלא הייתה עדיין תודעת הכולסטרול וחרדת ההשמנה. אך הדימוי החיצוני עלינו, הנרמז בביטוי "ילדי שמנת" - כלומר ילדים מפונקים, חוטא מאוד לאמת. מפונקים לא היינו. חיינו באופן די סגפני, כמעט ספרטני, עבדנו כבר מכיתה ג', למדנו להתחשל ולא להתבכיין (כן, הלינה המשותפת תרמה לכך), ועוגת קרם או גלידה היו אצלנו בבחינת אירוע חד שנתי... על נורמות
"הפינוק" כותבת מניה הלטר ,שעבדה שנים רבות במטבח הילדים (זיכרונות, 1989):
כשאני חושבת איך היה פעם, אני מעלה בזיכרוני כמה סיפורים וצ'יזבטים, שקיבלתי אותם בהבנה ואהבה. רצה הגורל ועבדתי במטבח הילדים. החלטתי להיות נועזת ולבקש את הגזבר שיעשה לי קנייה קטנה. התחלתי לחפש אותו בכל ה"מחנה", איך שקראנו אז למשק, שעוד לא היה. מצאתיו בסככת הרעפים, איפה שעשה רעפים לצורך כיסוי הגגות (אז גם הגזבר עבד). אני נעמדת לפניו, בולעת את הרוק ופולטת מהר: "הלל, נולדים ילדים וגדלים, ואני זקוקה לתריסר צלחות". הוא מסתכל עלי, שם את הראש הצידה כהרגלו, ואומר ביידיש: "מיר זיינן נישט קין בורז'ואים (אנו לא בורגנים) ולא לכל ילד צריכה להיות צלחת". שמעתי והלכתי.

שמרטף

מפלאי הטכנולוגיה של סוף שנות ה-60 ואילך. זה היה סוג של מכשיר הקלטה/קשר, שבואו אלינו העניק שקט נפשי הן לאמהות והן לשומרות הלילה. המכשיר הונח בבית

התינוקות אבל שלוחותיו הגיעו אל כל בתי הילדים. בפרוץ בכי או רעש הוא ידע לזהות ולדווח מיידית על המיקום (והילד) המדויק, והשומרות יכלו לזנק ולהגיע במהירות לזירת האירוע.
מתוך דו"ח שנכתב ע"י שומרות הלילה באחד מימי מאי 1972:
הדואט הקבוע יותם + אילן הושר כרגיל, כמו בכל לילה, אבל הפעם קצת בקיצור.
שגית, דנית, ינון ואורן + השומרות – האזינו.
נ.ב. ליותם עזר הבקבוק
לאילן – הפנרגן.

שנת חופש

עקרונית דובר על שנה, מציאותית זה התקבע על שנתיים חופש. זהו סטאטוס בתחום האפור: להיות בלי ולהרגיש עם - וגם להפך. מדובר במצב בו חברי קיבוץ מבקשים מסיבות שונות לעזוב את הקיבוץ לשנתיים, ועדיין לשמר את כל זכויותיהם כחברי קיבוץ (כולל ותק!). כל עוד מדובר היה באנשים צעירים ורווקים (בעצם, עבורם הוחלט בזמנו המסלול הזה) דעת הקהל מאוד תמכה, אך כשהעסק החל לגלוש לעבר משפחות מבוססות בגיל הביניים, רוב הציבור לא אהב זאת, אבל בסופו של דבר כל מי שביקש קיבל, בגלל עניין התקדים.
מתוך סקר דעת קהל שערך עיתון "בבית" (יולי 1998) בשאלה:
נתינת שנת חופש – בעד או נגד.

חבר באמצע שנות ה-50, אב לחמישה:
"אף פעם לא הייתי בעד זה. אנחנו בעצם נותנים ביטוח. החבר שפונה אומר לעצמו: אם הולך לי בחוץ, לא חוזר. אם אני נכשל, תמיד אפשר לחזור. אני מרגיש ש"עובדים" עלי, בכלל לא ידעתי שעדיין מבקשים שנת חופש והייתי בהלם כשנודעה לי הפנייה האחרונה."
חבר בתחילת שנות ה-30, נשוי+1:
"חיובי חזק. כי אם בן-אדם רוצה להינפש בכל צורה שהיא, וזקוק לשנה, הקיבוץ צריך לאפשר זאת. בשנה זו הוא לא שייך לקיבוץ. אני בהחלט מודע לכך שאנו נשארים לשמור על ה"אחוזה", אבל בהחלט מוכן לתת שנה. אני מדגיש: חופש רק לכל המשפחה. לא מוכן שישאירו לי כאן "זנבות" או קצוות."

שעת אהבה

בראשית שנות ה-70, החלו כנראה לבצבץ ספקות ואולי אף רגשות אשם ב"חלונות החינוכיים הגבוהים" בתנועה הקיבוצית, באשר לזמן ההורות שאנו מספקים לילדינו הרכים חניכי הלינה המשותפת. אי לכך, הומלץ במחוזותינו על "שעת אהבה".
זה אמור היה להיות ביקור יומי מומלץ אך לא הכרחי, של כ- 20 דקות של האֵם (בד"כ) אצל הצאצא המתגעגע(?) בבית הילדים, בתיאום זמן עם המטפלות.
הכוונות היו טובות וראויות, אלא שכרגיל במקומותינו, נמצאו גם מי שהרשו לעצמם (בעיקר לעצמן) למתוח את חבל ההמלצה הזו קצת יותר מדי, ובסופו של דבר, נפגעו לא

פעם הן סדר יומם של הילדים והן מקום העבודה של ההורה. המעבר ללינה משפחתית הביא לסיומה של שעת האהבה.

תור הוותק

מושג שהוא מאבני היסוד וסלע קיומה של החברה הקיבוצית. על פיו יישק מעמדך, מיקומך וזכויותיך, מיום לידתך עד יום מותך ועד בכלל.

תור ל...

לאחר שהבנת את עקרון תור הוותק, אתה יודע את מקומך ב"שלשלת הקבלה" המקומית. הדברים השונים וההטבות למיניהן שהקיבוץ חילק בתקופות שונות לחבריו, כללו תורים שונים: תור לקבלת רדיו (לאחר 3 שנות חברות)
תור למעיל (אחת ל 6 שנים)
תור לסיוד ה"חדר" (כל 7 שנים)
תור לטיול לחו"ל
תור ללימודים
תור לשיכון וותיקים (ז"א קבלת בית חדש)
תור להרחבה ולשיפוצים (אקטואלי מאוד עד היום).
בראשית היה עוד תור, אעפ"י שזה לא נאמר רשמית: התור לילודה. זוג חברים שחבק לראשונה תינוק/ת, נתבקש להמתין עם הבאת הצאצא השני ו"לתת מקום" לילדיהם הבכורים של זוגות אחרים. מדובר בשנותיו הראשונות של הקיבוץ, בחלקן עוד בנס ציונה. התקנה הזו, שדנו בה ואף אושרה בשיחת הקיבוץ, לא באה ממקום הזוי של "שוויון בפריון". היא נבעה מתוך החֶסר הכלכלי הגדול בו היה שרוי הקיבוץ. ואמנם ברוח התקופה, החברים הסכימו עם ההיגיון שבגזירה, ורובם חיכו שש, שבע ושמונה שנים עד שלא חשו עוד שום רגשי אשם בבואם להרחיב את משפחתם בשנית.
מתוך עיתון "מסילות" מס' 13, 12.1.1940 (קטעים מהמאמר של א'):
...אני "מעיז" לנגוע באחת השאלות..... כלום יכול הקיבוץ במצבו דהיום להרשות לעצמו ילד שני למשפחה? ידוע יפה מה קשה נאבק הקיבוץ על קיומו.... ילד שני זה יותר מאשר אכזריות כלפי עצמנו וכלפי קיומנו המשותף....זה אולי רצוי עבור בודדים, אולם קשה מנשוא עבור הקיבוץ כולו.....יתכן ולא רחוק הוא גם הזמן שאף לילד שני נשמח, אולם לא היום....מוקדם מדי...לא לפי כוחותינו.....אי אלה משפחות מעלימות עין מזה.....האין בכך מידת מה של אי אחריות?!

תקדים

מונח שמימושו בפועל מהווה את תמצית פחדיו של כל מזכיר קיבוץ כלשהו. המימסד הקיבוצי יעשה הכול כדי לא לפגוש את המשפט : "למה הוא כן ואני לא?" -בוריאציות המילוליות השונות. התקדים, אם כן, חופן במשמעותו תחושת פורענות שרצוי להימנע מפניה. יש לציין, שכשהתקדים נולד הוא אינו יודע שהוא כזה, עד שאחיו הצעירים יוצאים לאוויר העולם, וצועקים: מגיע גם לנו. ואז כבר מאוחר מדי, אי אפשר לסגת

אחורה. כולם ייכנסו בדלת. ומאידך, מפני החשש התקדימי, קרה לא פעם שדווקא ילדים רצויים וצודקים לא נולדו, והמזכירויות העדיפו את העקרות המתמשכת.

תם ולא נישלם